

Jaarverslag 11/20 15/0

College Aruba financieel toezicht

College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba

College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten

Jaarverslag 2015

Saba

Inhoud

Voorwoord	5
Hoofdstuk 1: Economische ontwikkelingen in 2015	8
1.1. Wereldeconomie	8
1.2. De landen in het Caribische deel van het Koninkrijk	9
1.2.1 Algemeen	9
1.2.2 Curaçao	10
1.2.3 Sint Maarten	11
1.2.4 Aruba	12
1.3. Tekort- en schuld cijfers van de landen in het Koninkrijk	14
1.3.1 Ontwikkeling overheidsschulden	14
1.3.2 Schuldquote gerelateerde norm	16
1.3.3 Tekorten	17
1.4. Caribisch Nederland	18
1.4.1 Bonaire	22
1.4.2 Sint Eustatius	23
1.4.3 Saba	24
Hoofdstuk 2: Werkzaamheden Cft in 2015	27
2.1. Inleiding	27
2.2. Het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten	28
2.2.1 Curaçao	28
2.2.2 Sint Maarten	30
2.3. Het College Aruba financieel toezicht	32
2.4. Het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba	34
2.4.1 Bonaire	34
2.4.2 Sint Eustatius	35
2.4.3 Saba	37
2.5. Financieel beheer	38
Hoofdstuk 3: Evaluatiecommissies in 2015	41
3.1. Evaluatiecommissie Rft	41
3.2. Commissie Evaluatie Caribisch Nederland	43
Literatuurlijst	45
Bijlage 1: De Voorzitter en de Leden van de Colleges financieel toezicht	47
Bijlage 2: Statistische kerngegevens	59
Reële groei BBP: Internationaal	59
Kerngegevens Curaçao	60
Kerngegevens Sint Maarten	60
Kerngegevens Aruba	61
Bijlage 3: Financieel beheer	62
Rapportages en termijnen evaluatie financieel beheer	62
Overzicht Curaçao	63
Overzicht Sint Maarten	64
Overzicht Aruba	65
Bijlage 4: De advisering van het Cft	66

Jaarverslag Cft 2015

3

Sint Eustatius

Voorwoord

Het jaar 2015 werd gekenmerkt door grote onzekerheid over het verdere herstel van de wereldeconomie. Terwijl in de Verenigde Staten de economie steeds meer op gang kwam, stelde de economische opleving in Europa teleur en trad er een significante groeivertraging in China op. In het Caribische deel van het Koninkrijk bleef een krachtig economisch herstel achterwege. Naar verwachting hebben de economieën van zowel Curaçao, Sint Maarten als Aruba in 2015 een zeer bescheiden economische groei laten zien, variërend tussen 0,1% en 0,3%.

Voor Aruba en Sint Maarten betekent dit een duidelijke stagnatie van een eerder sterkere economische ontwikkeling, terwijl voor Curaçao 2015 het jaar is geweest waarin juist een periode van economische krimp wordt afgesloten. Door de internationale ontwikkeling van de olieprijs ontwikkelde de inflatie zich in de drie landen zeer gematigd.

De economieën van de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba ontwikkelen zich positief, zij het in een verschillend tempo. De vrije uitkering, bijzondere uitkeringen en directe bestedingen vanuit de Nederlandse overheid en de lokale inkomsten hebben uiteenlopende effecten op de economische ontwikkeling bij de drie openbare lichamen. Aan de periode van sterke prijsstijgingen is ondertussen een abrupt einde gekomen. In alle drie openbare lichamen daalden de prijzen van benzine en elektriciteit aanzienlijk als gevolg van de lage internationale olieprijs, waardoor de inflatie negatief werd. De dalende prijzen leidden echter niet direct tot een toegenomen koopbereidheid onder consumenten.

De drie landen blijven onverminderd kampen met structurele problemen. De economieën blijven kwetsbaar doordat diversificatie van de economie onvoldoende van de grond komt. Het accent blijft onverminderd op het toerisme gericht. Tegelijkertijd blijft de flexibilisering van de arbeidsmarkt achterwege en staat de investeringsbereidheid van de private sector nog immer op een laag pitje. Ook onduidelijkheid over overheidsingrijpen en onzekerheid over bestuurlijke verhoudingen zorgen ervoor dat een afwachtende houding ontstaat die een sterke economische opleving in de weg staat.

Terwijl Curaçao de overheidsfinanciën en de sociale fondsen goed op orde heeft gekregen en tekorten uit het verleden zelfs volledig heeft weggewerkt, kampt Sint Maarten nog steeds met het tijdig gereed hebben van sluitende begrotingen, terwijl hervormingen van het pensioen- en ziektekostenstelsel – onderdeel van de aanwijzing – nog zijn uitgebleven. Aruba is binnen de overeengekomen tekortnorm van 3,7% BBP voor 2015 gebleven. Aangezien de meevallers aan de inkomstzijde voor een belangrijk deel incidenteel van aard waren, blijft het voor Aruba een grote uitdaging om binnen de tekortnorm van 2% BBP voor 2016 te blijven. Het bewerkstelligen van een daling in de overheidsuitgaven blijkt immers een grote opgave, al is het aantal personen in overheidsdienst fors gedaald en dragen ingrijpende hervormingen in pensioen- en ziektekostenstelsel bij aan verduurzaming van de overheidsfinanciën.

Jaarverslag Cft 2015

5

In 2015 is het financieel toezicht uitgebreid naar Aruba. Het College Aruba financieel toezicht (CAft) is ingesteld waardoor Aruba voor het eerst adviezen ontvangen heeft van het toezichtorgaan. Het is een uitdaging gebleken om de overheid met deze adviezen handvatten te bieden om de overheidsfinanciën op korte termijn naar een meer beheersbaar en duurzaam pad te leiden.

Aangezien de internationale en Europese rentes nog altijd op een historisch laag niveau staan en Curaçao en Sint Maarten daardoor onder de geldende rentelastnorm nog een omvangrijk pakket aan leningen kunnen afsluiten, heeft een beheersbare ontwikkeling van de overheidsschuld hoge prioriteit. Als bij herfinanciering in de toekomst de rente hoger wordt, en hierdoor de rentelasten toenemen, zal dit direct een negatief effect hebben op de vrij besteedbare middelen van de overheden. Daarom verdient het aanbeveling om een normering van de overheidsschuld te introduceren. Het Cft heeft hiertoe een voorstel geformuleerd. Voor Aruba geldt een andere systematiek om de omvang van de overheidsschuld naar een beheersbaar pad te geleiden. Hierbij worden begrotingsoverschotten vanaf 2018 aangewend voor het reduceren van de te hoge overheidsschuld van ruim 80% BBP.

Om financieel toezicht effectief uit te voeren, is een goede en tijdige informatievoorziening van doorslaggevend belang. Hiermee kan niet alleen het Cft zijn taak als toezichthouder uitoefenen, maar kunnen ook de Staten en de Eilandsraden hun wetgevende en controlerende taken naar behoren vervullen. Bovendien is goede informatie ook een noodzakelijke voorwaarde voor de diverse regeringen om beter beleid te voeren. Het jaar 2015 is op het terrein van financieel toezicht een intensief jaar geweest. De landen en openbare lichamen hebben op het gebied van financieel beheer vorderingen gemaakt, maar nog steeds is een verdere verbetering van het financieel beheer noodzakelijk. Het Cft constateert dat hieraan hard wordt gewerkt. Het uiteindelijke doel van het verbeterde financieel beheer is een goedkeurende accountantsverklaring, als sluitstuk van de gehele begrotingscyclus. Curaçao heeft aangegeven dat zij verwacht dit in 2018 te bereiken, terwijl Bonaire 2017 als doelstelling heeft gesteld. Het openbaar lichaam Saba heeft inmiddels al een goedkeurende accountantsverklaring ontvangen. Voor het Cft blijft het ondertussen een *balancing act* tussen zijn formele rol als toezichthouder – de *ruthless truth teller* – alsmede de ook in de wetgeving opgenomen adviserende rol – de *trusted advisor*.

In de relevante wetgeving is opgenomen dat het financieel toezicht dat door het Cft wordt uitgeoefend van tijdelijke aard dient te zijn. Het is de bedoeling dat de eigen instituties van de landen en de openbare lichamen deze rol op termijn overnemen. Hiervoor dient eerst het financieel beheer in de landen en openbare lichamen op een hoger niveau gebracht te worden. Een versterking van de lokale instituties is hiervoor onontbeerlijk. Ook de Staten en de Eilandsraden hebben hierbij een nadrukkelijke rol in hun wetgevende en controlerende functie. Het Cft levert aan die ontwikkeling graag een bijdrage.

Conform afspraak is vijf jaar na inwerkingtreding van het financieel toezicht in 2015 de effectiviteit van de Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten geëvalueerd. Tevens zijn de effecten van de Wet Financiën openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba onderzocht. In dit jaarverslag wordt nader ingegaan op de uitkomsten van deze evaluaties. Daarnaast is voor de openbare lichamen opnieuw een referentieonderzoek gedaan naar het voorzieningenniveau, waaruit blijkt dat de vrije uitkering onvoldoende is om de eilandelijke taken naar behoren te vervullen. Het opvolging geven aan aanbevelingen van de evaluatiecommissies en het referentie-onderzoek kan de begroting structureel versterken en het financieel toezicht verder verbeteren.

Oranjestad, Philipsburg, Willemstad,
April 2016
Professor Age Bakker
Voorzitter Colleges financieel toezicht

Jaarverslag Cft 2015

7

Hoofdstuk 1

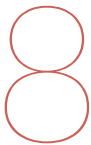
Economische ontwikkelingen in 2015

1.1. Wereldeconomie

De wereldeconomie kent ook in 2015 slechts beperkte groei. Het herstel verzwakte eerder al, aangezien ook de groeicijfers in 2014 tegenvielen. Door tegenvallende wereldhandelscijfers komt de reële groei van de wereldeconomie naar verwachting uit op 3,1% in 2015, een lichte daling ten opzichte van 3,4% in 2014. Vooral de tegenvallende resultaten in opkomende economieën zette een rem op de mondiale groeicijfers. In 2015 is de groei van opkomende economieën voor het vijfde jaar op rij afgenomen. De teruglopende groei van de Chinese economie naar 6,9% in 2015 had een sterk negatieve invloed op de wereldhandelscijfers. Enkele andere opkomende economieën zitten in zwaar weer, met een economische krimp in Brazilië van naar verwachting 3,8% en in Rusland van 3,7% in 2015.

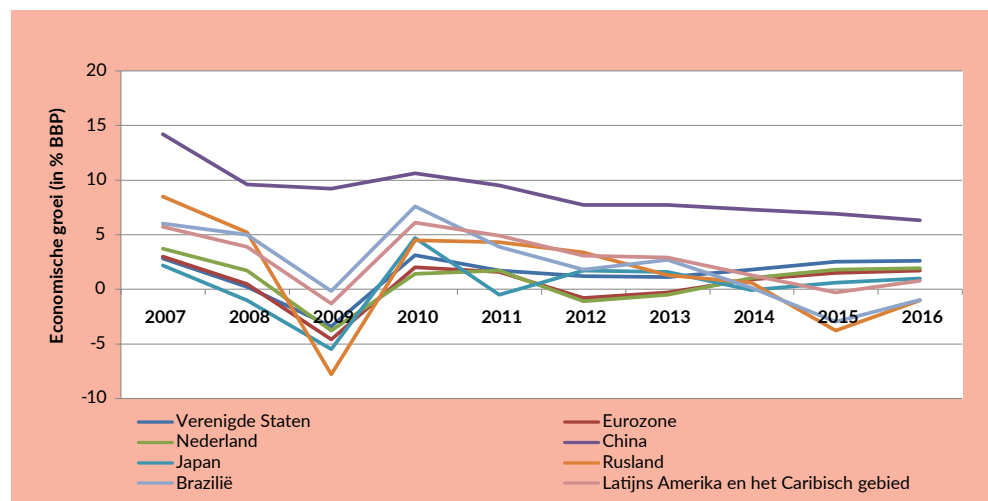
Jaarverslag Cft 2015

De afnemende groei van deze economieën drukt op de prijs van olie. Deze prijs van olie is in de tweede helft van 2015 bijna gehalveerd, mede door de verwachting dat olieproducerende landen hun productie zouden opvoeren onder druk van de dalende olie-inkomsten. Dit heeft een remmend effect op de economische groei van grote olieproducerende landen gehad. Daar tegenover staat dat een gematigd herstel van de ontwikkelde economieën wereldwijd blijft aanhouden, mede geholpen door deze lagere olieprijs.

De verwachting voor de wereldwijde groei in 2016 komt met 3,4% iets hoger uit dan in 2015. De onzekerheid rondom de economische cijfers blijft echter onverminderd groot. Een sterker dan geraamde terugval van opkomende economieën vormt een substantieel risico voor de mondiale economische groei. Verdere terugval, met name in China, betekent lagere wereldhandelscijfers en afnemend vertrouwen op de wereldwijde (financiële) markten.

Figuur 1: Economische groei wereldwijd 2007-2016

Bron: IMF

Naast de afzwakkende groei van opkomende economieën speelt ook het beëindigen van het beleid van monetaire verruiming in de Verenigde Staten een belangrijke rol, terwijl het monetaire beleid in Europa juist sterker wordt verruimd om deflatoire tendensen tegen te gaan. Daarbij is de koers van de dollar opgelopen. Toegenomen geopolitieke spanningen brengen verdere economische risico's met zich mee.

Al met al ontstaat een beeld van slechts beperkte groei in de voor Aruba, Curaçao en Sint Maarten relevante markten, waarbij de groei in Latijns Amerika zelfs negatief is.

In Latijns-Amerika en het Caribisch gebied krimpt de economie zowel in 2015 als in 2016 met naar verwachting 0,3%. Deze cijfers zijn sterk beïnvloed door de economische groeicijfers in Brazilië, waar de economie terugvalt naar -3,8% in 2015 en -3,5% in 2016. Tegenover de krimp in Brazilië staat dat het herstel in Mexico doorzet met 2,5% groei in 2015 en 2,6% in 2016. Daarnaast heeft een deel van de regio last van dalende grondstofprijzen, met name van olie. Naast politieke ontwikkelingen is mede hierdoor de economie van Venezuela in ernstige problemen gekomen. Het vertrouwen van de private sector in Venezuela is ingestort en vanaf 2014 bevindt het land zich in een diepe recessie. De economie van Venezuela is in 2015 naar verwachting met 10% gekrompen en ook voor 2016 wordt een afname van de economische activiteit verwacht van 6%.

In de Verenigde Staten ligt een groei in de orde van 2 à 2,5% in de verwachting. Als

deze groei doorzet, kan dit positieve gevolgen hebben voor de bredere regio, door oplopende regionale handelscijfers en specifiek voor de Caribische regio ook door een stevige stijging van het toerisme. Sommige toerisme afhankelijke landen in het Caribisch gebied, zoals Jamaica en de Bahamas, groeien in 2015 en 2016 naar verwachting met 2,25%.

In Europa is ondertussen sprake van een haperend herstel met een groei van 1 à 1,5% in 2016, met licht deflatoire tendensen. De Nederlandse economie herstelt zich gestaag van de recessies van afgelopen jaren. In 2015 komt de economische groei naar verwachting uit op 1,9%. Voor dit jaar en volgend jaar wordt met 1,8% en 2,0% een soortgelijke BBP-groei geraamd door het Centraal Planbureau (CPB). Daarmee is sprake van een beperkte inhaalslag van de economische groei.

1.2. De landen in het Caribische deel van het Koninkrijk

1.2.1 Algemeen

Alle landen in het Caribische deel van het Koninkrijk hebben in 2015 economische groei gekend, zij het slechts in geringe mate, alle drie tussen de 0,1% en 0,3%. Voor Curaçao betekent dit dat een driejarige periode van economische krimp is afgesloten, terwijl zich in Aruba en Sint Maarten een duidelijke hapering in economische activiteit manifesteert.

Curaçao heeft in de afgelopen tien jaar lage groeicijfers laten zien van gemiddeld 0,5% op jaarbasis, waarbij een groei van 2,2% in 2007 de grootste uitschieter was. Sint Maarten daarentegen kenmerkt zich

binnen het Koninkrijk door beduidend hogere groeicijfers. In de afgelopen tien jaar bedroeg de gemiddelde groei 1,8%, waarbij in de periode 2005-2007 zelfs groeicijfers boven de 4% werden gerealiseerd. Op Sint Maarten heeft de investeringsbereidheid van de private sector gedurende deze periode een sterke impuls gegeven aan de economie. In 2015 is die investeringsbereidheid echter onvoldoende gebleken om wederom hoge economische groei te bewerkstelligen.

De economie van Aruba heeft de afgelopen tien jaar meerdere ups en downs gekend. De economische groei is bijzonder volatiel gebleken. Grote negatieve schokken, zoals een terugval in toerisme en het sluiten van de Valero raffinaderij hebben de economie van Aruba voor grote uitdagingen geplaatst. De invulling van de hubfunctie, waarbij de Latijns-Amerikaanse markt voor Nederlandse bedrijven gemakkelijker toegankelijk wordt, moet tot verdere ontwikkeling komen. Terwijl Curaçao een sterke verwevenheid heeft met Nederland, zijn Sint Maarten en Aruba

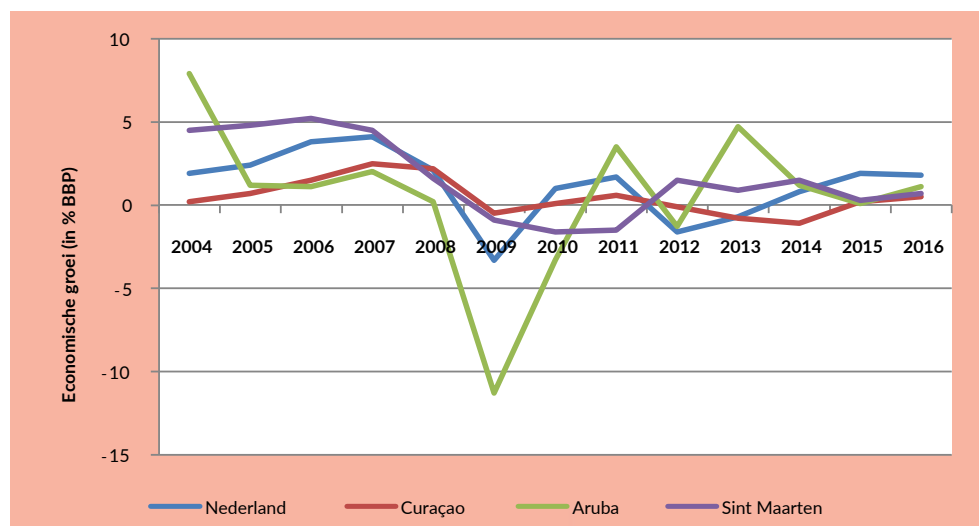
meer gevoelig voor ontwikkelingen in de Verenigde Staten. Voor alle drie de landen geldt dat Latijns-Amerika een steeds grotere markt wordt voor met name inkomsten uit het toerisme.

Met name door de lage olieprijs en de daaraan gekoppelde benzineprijs en energietarieven is de inflatiedruk in alle landen bijzonder matig gebleken in 2015. Ook de prijzen voor voedingsmiddelen drukten het inflatiecijfer. Curaçao had met 1,0% de laagste inflatie van de drie landen. Sint Maarten registreerde een prijsstijging van 1,4%, terwijl Aruba met 1,9% het hoogste inflatiecijfer liet zien.

1.2.2 Curaçao

Nadat Curaçao drie jaar op rij een economische krimp vertoonde, wordt 2015 waarschijnlijk afgesloten met een kleine groei van 0,2% (Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten, december 2015). De economie presteert daarmee iets boven verwachting, aangezien eerder in het jaar nog van een verdere krimp werd uitgegaan. Met name in de tweede helft van

Figuur 2: Groeicijfers van de landen in het Koninkrijk 2004-2016

Bron: CBCS, CBA, CPB

het jaar is de economische ontwikkeling licht aangetrokken. Het ondernemersvertrouwen in de economie blijft echter broos, hetgeen tot uitdrukking komt in een daling van de private investeringen in het afgelopen jaar. De economische groei werd voornamelijk gedreven door overheidsinvesteringen en -consumptie. Deze investeringen vonden met name plaats in de bouw van het nieuwe ziekenhuis en verbeteringen aan het wegennet. De belangrijkste pijler van de economie, het toerisme, groeide door een toename in het aantal verblijfstoeristen.

Andere belangrijke sectoren, zoals de vrije economische zone, de scheepsbouw en de bouw lieten daarentegen een daling zien. Positief is dat de werkloosheid daalt (van 12,6% in 2014 naar 11,7% in 2015), ondanks het feit dat de totale beroepsbevolking in 2015 is gestegen van 67.850 naar 70.021 (3,2%). Bij de jeugdwerkloosheid, hoewel nog erg hoog, was de procentuele daling het grootst (van 33,2% naar 29,7%). Voor 2016 verwacht de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (CBCS) dat de economische groei verder zal aantrekken met 0,5%. Deze groei wordt gedreven door zowel private bestedingen als overheidsbestedingen. De private bestedingen nemen toe door uitbreiding en verbetering van de luchthaven, alsmede door de bouw van een nieuw hotel, het Courtyard Marriott. Doordat grote investeringen op Curaçao altijd gepaard gaan met een toename van de import, zal de netto buitenlandse vraag in 2016 naar verwachting afnemen. Het toerisme zal als gevolg van het aantrekken van de wereldeconomie waarschijnlijk groeien. Hierdoor komt de gewenste diversificatie van de Curaçaose economie echter wel verder in de knel.

Aangezien 2016 een verkiezingsjaar is, zijn veel investeerders afwachtend met het aangaan van nieuwe investeringen. Dit staat een sterk herstel van de economie in 2016 vooralsnog in de weg. Bovendien bestaat er nog geen duidelijkheid over het voortbestaan van de Isla raffina-derij na het aflopen van het huidige leasecontract in 2019. De onzekerheid hierover belemmert in belangrijke mate een sterkere opleving van de economie. Nadere besluitvorming over modernisering van de haven, de aanleg van een tweede megapier en versterking van de stedelijke functie van Punda kan voor een verdere impuls zorgen.

De overheidsfinanciën op Curaçao zijn ondertussen goed op orde. Voor het derde jaar op rij is de gewone dienst sluitend. Bovendien zijn de tekorten uit de voorgaande begrotingsjaren volledig gecompenseerd. Hiermee heeft Curaçao aan de voorwaarden van de aanwijzing die in 2012 was gegeven, voldaan en is de financiële weerbaarheid vergroot. Het aantal overheidambtenaren toont een lichte daling van 4.441 op 1 januari 2015 naar 4.428 eind november 2015.

1.2.3 Sint Maarten

In Sint Maarten is de economische groei in 2015 afgenomen. Na een groei van 1,5% in 2014 is de economische prestatie in 2015 met 0,3% teleurstellend te noemen. De matige groei is met name het gevolg van lagere overheidsbestedingen, bij zowel de overheidsconsumptie als de overheidsinvesteringen. Het overheidsapparaat kampt bovendien met capaciteitsproblemen, op zowel het gebied van kwaliteit als de uitvoering. Verder heeft de politieke instabiliteit en het gebrek aan continuïteit een negatieve impact

Jaarverslag Cft 2015

11

gehad op het vertrouwen. Ook de inflexibele arbeidsmarkt en toegenomen criminaliteit zijn aandachtspunten die om verbetering vragen. Ten slotte hapert de ontwikkeling van het toerisme, de belangrijkste economische pijler van het land. De groei van het aantal verblijfstoeristen zwakt af, terwijl het aantal cruisetouristen zelfs daalde. Het aantal cruiseschepen dat bij Sint Maarten aanmeerde nam af doordat een aantal cruiseschepen dat voorheen in de Caribische regio voer nu verplaatst is naar de Aziatische regio.

Omdat de overheidsbegroting niet aan de normen van de Rijkswet financieel toezicht (Rft) voldeed en de adviezen van het Cft onvoldoende waren opgevolgd, heeft de overheid van Sint Maarten een aanwijzing gekregen. Dit heeft direct tot gevolg gehad dat er geen nieuwe leningen afgesloten konden worden voor investeringen. Investeringen ter promotie van het toerisme in 2015 zijn uitgebleven. Zo wordt er lang gesproken over het oprichten van een 'tourism authority', maar is dit tot op heden nog niet gerealiseerd. Hierdoor is er een gebrek aan beleid over promotie van het toerisme.

Het opengaan van de Cubaanse markt voor de Amerikaanse toerist zal voor Sint Maarten een mogelijke bedreiging vormen. Het aantal cruiseschepen dat Cuba bezoekt is het afgelopen jaar sterk gestegen en naar verwachting zal die groei de komende jaren doorzetten. Daarnaast neemt al geruime tijd het gemiddeld besteed bedrag van de cruisetouristen af. De particuliere bestedingen lieten daarentegen een stijging zien, het gevolg van een stijgende consumptie en meer investeringen in met name de luchthaven.

De overheidsfinanciën blijven zorgen baren. Met name doordat het de overheid van Sint Maarten onvoldoende lukt om de betalingsachterstanden aan de Sociale Ziektekostenverzekering (SZV) en het Algemeen Pensioenfonds Sint Maarten (APS) in te lopen en omdat niet alle kosten volledig in de begroting waren opgenomen, heeft de Rijksministerraad op advies van het Cft in september 2015 besloten Sint Maarten een gerichte aanwijzing te geven om de overheidsfinanciën duurzaam op orde te brengen en de betalingsachterstanden weg te werken.

Voor 2016 wordt door de CBCS een licht aantrekkende economische groei verwacht van 0,7%. Terwijl de particuliere bestedingen de groei aanwakkeren, zullen de overheidsbestedingen en de netto buitenlandse vraag de groei naar verwachting enigszins temperen.

1.2.4 Aruba

Aanvankelijk leefde de verwachting dat Aruba een hoge groei in 2015 zou bereiken, maar aan het einde van het jaar is duidelijk geworden dat de economie is gestagneerd. Terwijl in 2014 de economische groei nog 1,2% bedroeg, wordt 2015 naar verwachting afgesloten met een uiterst bescheiden groei van 0,1%. Deze sterke afname van economische activiteit is het gevolg van een minder sterke groei van de toerisme inkomsten en een daling in de private consumptie.

Daarnaast heeft een gebrek aan vertrouwen in de fiscale stabiliteit de investeringsbereidheid doen afnemen. De afname van de groei van de toerisme inkomsten komt door een verschuiving in de verschillende toeristengroepen die

Aruba vorig jaar hebben bezocht. Er is een verschuiving geweest naar meer Venezolaanse toeristen die een lager bestedingsgemiddelde hebben dan bijvoorbeeld Amerikaanse toeristen. Aangezien toerisme 88% van de economie uitmaakt, zowel direct als indirect (Economic impact study Aruba 2015), is het van groot belang een juiste mix van toeristen te blijven aantrekken. De opkomst van Cuba als nieuwe vakantiebestemming voor Amerikaanse toeristen in het Caribisch gebied, noodzaakt tot het blijven investeren in een goed en divers toerismeproduct.

Verder is de private consumptie op Aruba in 2015 afgenomen. Door de in 2015 doorgevoerde premieverhogingen voor ziektekosten en door onzekerheid over mogelijke toekomstige belastingverhogingen is de consument voorzichtig geworden.

Voor 2016 verwacht de Centrale Bank van Aruba (CBA) dat de groei weer aantrekt, voornamelijk als gevolg van private investeringen, publieke consumptie en aantrekkende toerisme inkomsten. Er zullen in 2016 meerdere investeringsprojecten plaatsvinden, zoals de uitbreiding van het vliegveld en diverse hotels, terwijl de bouw van het ziekenhuis ook in 2016 wordt voortgezet. Daarnaast worden verbeteringen en uitbreidingen aan het wegennet gerealiseerd. Deze worden deels tot stand gebracht door middel van samenwerking met de private sector.

De financiering van de 'Green Corridor' en de 'Watty Vos Boulevard' wordt vormgegeven in Public Private Partnerships (PPP) constructies. De overheid van Aruba heeft hierbij aangegeven de voorkeur te hebben voor een 'off-balance'

constructie waarbij de aangegane verplichtingen niet in het jaar waarop de verplichtingen worden aangegaan in de begroting opgenomen worden, maar waarbij de in de toekomst te betalen beschikbaarheidsvergoeding in de meerjarenbegroting staat weergegeven. Het Cft heeft aangegeven in mei 2016 met haar oordeel te komen of een 'off-balance' constructie bij PPP-projecten mogelijk is. Bij een 'off-balance' constructie is het mogelijk de investeringen nu aan te gaan, maar wordt tegelijkertijd een druk gelegd op de besteedbare middelen in de toekomst. Voor de overheid van Aruba is het derhalve van groot belang om voldoende rekening te houden met de te betalen totale omvang van alle beschikbaarheidsvergoedingen van de gezamenlijke PPP-constructies die worden aangegaan. Ook in de nabije toekomst dient er immers voldoende flexibiliteit op de begroting te zijn om in te kunnen spelen op actuele situaties die zich onverwacht kunnen aandienen.

Een ander thema dat in 2015 op Aruba speelt is de discussie omtrent de heropening van de raffinaderij. De sluiting van de raffinaderij in 2009 heeft een grote economische impact gehad. De raffinaderij is in 2011 weer deels opgestart, maar vervolgens in 2012 opnieuw gesloten. Dit heeft directe consequenties gehad op de economische activiteit. Hooggeschoolde arbeidsplaatsen zijn verloren gegaan en de diversificatie van de economie is verder teruggelopen. Een heropening van de raffinaderij zou een economische impuls teweeg kunnen brengen, maar deze zal geringer zijn dan in de hoogtijdagen van de vorige eeuw, waarbij de raffinaderij circa 12% van de economie uitmaakte.

Een heropende raffinaderij zal minder arbeidsplaatsen genereren door efficiëntere bedrijfsvoeringen. Eind maart 2016 zal er duidelijkheid komen over de heropening van de raffinaderij. Indien de raffinaderij niet heropend wordt, zal Valero direct met de ontmanteling verder gaan. Dit zal in 2016 derhalve ook economische activiteit teweeg brengen.

Om de economie een verdere impuls te geven, zal flexibilisering van de arbeidsmarkt hogere prioriteit dienen te krijgen. Momenteel wordt de arbeidsmarkt gekenmerkt door bijzonder starre wetgeving. Dit belet ondernemers om nieuwe arbeidsplaatsen te creëren en legt zodoende een negatieve druk op de economische activiteit. Bovendien heeft de zorgelijke ontwikkeling van de overheidsfinanciën een deuk teweeg gebracht in het vertrouwen dat de overheid de financiële problemen het hoofd kan bieden. Daadkrachtig overheidsbeleid waarbij voldoende inspanning wordt aangewend om de inkomsten te verhogen terwijl de groei in de uitgaven duurzaam beteugeld wordt, is een noodzakelijke voorwaarde om dit vertrouwen terug te winnen.

1.3 Tekort- en schuld cijfers van de landen in het Koninkrijk

1.3.1 Ontwikkeling overheidsschulden

De landen Curaçao en Sint Maarten hadden als gevolg van de schuldsanering een gezonde startpositie voor wat betreft de omvang van de overheidsschulden. Deze schuldsanering was onderdeel van de afspraken omtrent de nieuwe staatkundige verhoudingen en zijn in werking getreden op 10 oktober 2010. De schuld cijfers

waren niet alleen in regionaal opzicht, maar ook in vergelijking met Nederland gunstig te noemen aangezien beide landen eind 2010 een schuldquote van net iets boven de 30% hadden, de helft van de schuldquote van Nederland (59%) destijds.

Onderdeel van de gemaakte afspraken, welke zijn opgenomen in de Rijkswet financieel toezicht, is dat de overheidsfinanciën zich na de schuldsanering op een duurzaam pad moesten ontwikkelen. Dit dient voor beide landen onder andere te worden bewerkstelligd door de regel dat de gewone dienst van de overheidsbegroting sluitend moet zijn en dat alleen voor kapitaaluitgaven op de kapitaaldienst geleend kan worden. Deze zogenaamde gulden financieringsregel houdt derhalve in dat er niet geleend kan worden voor consumptieve uitgaven, maar dus wel voor productieve investeringen. Voor de leningen op de kapitaaldienst geldt bovendien dat de te betalen rente op het totaal aan leningen maximaal 5% van de gemiddelde inkomsten van de collectieve sector mag bedragen (berekend over de drie voorafgaande begrotingsjaren).

Door deze rentelastennorm wordt de omvang van de leningen op de kapitaaldienst begrensd. Deze regels zijn tevens opgenomen in de Comptabiliteitsverordeningen van beide landen. Voordeel van deze systematiek is dat de landen kunnen lenen voor overheidsinvesteringen die economische groei op de lange termijn bewerkstelligen en zich daarmee terugverdienen. Hierbij moet voornamelijk gedacht worden aan investeringen in infrastructuur en scholen (gebouwen). Een goede infrastructuur is immers een noodzakelijke voorwaarde voor duurzame economische groei.

Beide landen hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot lenen. Nederland heeft een lopende inschrijving en daarom in beginsel de verplichting om op alle obligaties in te schrijven. Curaçao en Sint Maarten kunnen zodoende gebruik maken van de zeer lage rentetarieven waartegen de Nederlandse overheid leningen kan afsluiten, wat op een soort van rentesubsidie neerkomt. Aan deze mogelijkheid zit echter ook een keerzijde. Door de historisch lage rente – waarmee geen rekening is gehouden bij het opstellen van de rentelastennorm – zijn de rentelasten voor de collectieve sector voor Curaçao en Sint Maarten beperkt gebleven tot respectievelijk 2,7% en 2,2% van de overheidsinkomsten, ruim onder de 5%-rentelastennorm. Daardoor ontstaat in potentie een zeer omvangrijke en niet voorziene ruimte tot het aangaan van nieuwe leningen, waarbij de schuldquote kan oplopen tot ruim 70%. Voor zeer kleine, open economieën wordt een dergelijke schuldquote niet als houdbaar geacht. Bovendien belandt de schuldquote dan wederom op het hoge niveau van vóór de schuldsanering.

Eind 2015 bevindt de schuldquote van de collectieve sector van Curaçao zich op 40% BBP, terwijl Sint Maarten, inclusief betalingsachterstanden (totaal 6% BBP), een schuldquote van de collectieve sector van 33% noteert. Met name Curaçao heeft de schuldquote in de afgelopen vijf jaar zien toenemen, voornamelijk door het omvangrijke pakket aan leningen (totaal 8% BBP) dat is afgesloten voor de bouw van het nieuwe ziekenhuis. Wordt daarvan geabstraheerd dan is de schuldopbouw in beide landen zeer beperkt gebleven.

Aruba, dat geen schuldsanering heeft gekend, staat voor de grootste uitdaging met een schuldquote die eind 2015 is opgelopen tot 82%. Aruba heeft zijn schuldquote de afgelopen tien jaar bijna zien verdubbelen, van 43% in 2004 naar 82% in 2015. Dit is met name het gevolg van sterk gestegen overheidsuitgaven waar onvoldoende gestegen overheidsinkomsten tegenover stonden. Aruba leent tegen een fors hogere rente (circa 6%). Als gevolg van dit hogere rentepercentage, in combinatie met de omvangrijke overheidsschuld, heeft Aruba aanzienlijke rentelasten, die inmiddels zijn opgelopen tot maar liefst 16% van de overheidsinkomsten. Dit beperkt de beleidsruimte van de overheid.

Om aan de stijging van de schuldquote een halt toe te roepen en een pad uit te stippelen naar duurzaam houdbare overheidsfinanciën is in de Landsverordening Aruba tijdelijk financieel toezicht (LAft) opgenomen dat de overheidstekorten tot en met 2017 een aflopende trend dienen te tonen. Het tekort in 2015 mag het niveau van 3,7% niet overschrijden, terwijl voor 2016 en 2017 een tekort van 2%, respectievelijk 0,5% geldt. In 2018 moet het tekort zijn omgebogen in een overschot van 0,5%. De overschotten vanaf 2018 worden ingezet voor schuldreductie waardoor de schuldquote zal afnemen. Indien de economische groei sterk aantrekt en de tekorten klein zijn, kan de schuldquote reeds eerder dalen.

In de LAft zijn de tekortnormen voor de collectieve sector opgenomen. Momenteel presenteert de overheid echter alleen de cijfers van de overheid in enge zin. Uitbreiding van de cijfers naar de collectieve

Jaarverslag Cft 2015

15

sector, dat is met name inclusief sociale fondsen, is een noodzakelijke stap die door Aruba in 2016 gezet zal worden. In de LAft staat de definitie van de collectieve sector. Afhankelijk van de inkomsten en uitgaven van de overige entiteiten van de collectieve sector, beïnvloedt dit het tekort in positieve dan wel in negatieve zin. De Raad van Advies van Aruba heeft in 2015 een eerste aanzet gedaan tot het berekenen van de collectieve sector. Hierbij was de conclusie dat het tekort lager uitvalt dan wanneer slechts de overheid in enge zin in ogenschouw genomen wordt. Aangezien dit slechts een voorlopige berekening van de collectieve sector betrof, kan nog niet met zekerheid worden gesteld hoe het uiteindelijke tekort van de collectieve sector uitvalt.

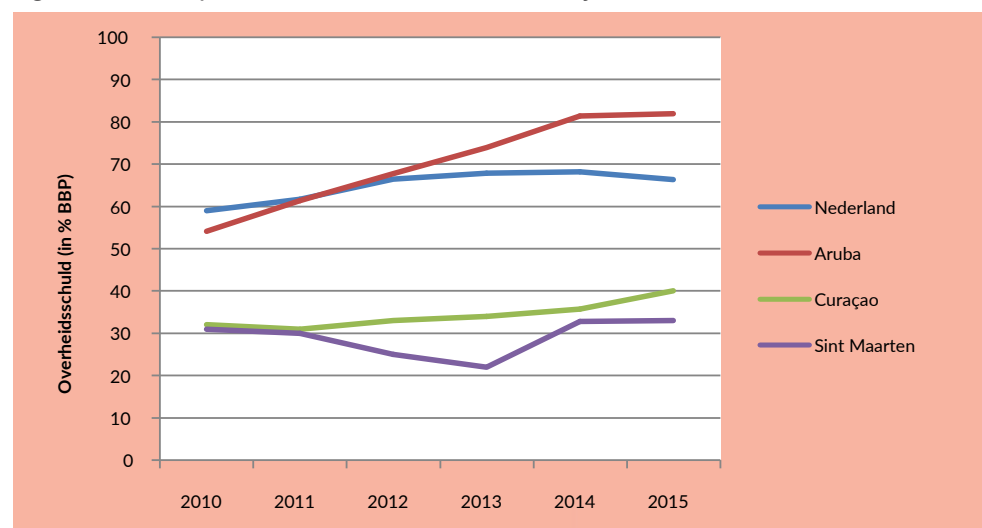
De schuldquote bereikte in Nederland een piek in 2014, waarbij het tekort met 68% ruim boven de Europese norm van 60% uitkwam. Als gevolg van economische groei en daarmee een afname van het tekort is de schuldquote in 2015 gedaald naar 66%, de eerste daling sinds 2010.

1.3.2 Schuldquote gerelateerde norm

Omdat de huidige rentelastnorm zeer veel ruimte biedt voor het aangaan van nieuwe leningen voor kapitaalsinvesteringen heeft de evaluatiecommissie Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten beide landen verzocht tevens een schuldquote gerelateerde norm voor de collectieve sector in de eigen wetgeving op te nemen. De huidige rentelastnorm biedt immers onvoldoende waarborg voor houdbare overheidsfinanciën op lange termijn en is bij de exceptioneel lage rentestand waartegen beide landen momenteel kunnen lenen, ontoereikend voor het behoud van duurzame overheidsfinanciën.

De introductie van een schuldquote gerelateerde norm kan in dit geval soelaas bieden. Bij een dergelijke norm zijn landenspecifieke kenmerken van doorslaggevend belang. Deze kenmerken zijn uiteenlopend, van prestaties uit het verleden voor wat betreft duurzame overheidsfinanciën, tot de mate van wisselkoers- en renterisico, economische groeiontwikkeling,

Figuur 3: Schuldquote in de landen van het Koninkrijk

Bron: Cft

demografische ontwikkelingen, de aanwezigheid van kwetsbare overheidsentiteiten etc. Maar van doorslaggevend belang is de mate van openheid en omvang van een economie. Curaçao en Sint Maarten zijn zeer kleine, open economieën. Bovendien zijn de landen bijzonder kwetsbaar gezien de beperkte diversificatie van de economieën. De twee landen leunen in sterke mate op de inkomsten uit toerisme. Gelet op deze kenmerken is een lage, prudente schuldquote norm aanbevelenswaardig om houdbare overheidsfinanciën op lange termijn te waarborgen. Het IMF hanteert voor dergelijke economieën een schuldquote norm van 40%.

Het Cft heeft begin 2016 op verzoek van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) geadviseerd dat de landen een middellange termijn norm van 40% zouden kunnen naleven. Om economische schokken op te vangen wordt tevens aanbevolen om op de korte termijn gebruik te maken van een bandbreedte rondom de schuldquotenorm van 5%. Door die bandbreedte kan de schuldquote op de korte termijn bewegen tussen de 35% en 45%. Gedurende economische hoogtijdagen dient de norm van 35% nagestreefd te worden, terwijl de norm van 45% mogelijkheden voor stimulering biedt tijdens periodes van economische tegenwind.

1.3.3 Tekorten

Voor de landen Curaçao en Sint Maarten geldt de begrotingsregel dat het resultaat op de gewone dienst minimaal in evenwicht dient te zijn. Indien zich toch tekorten voordoen, dienen deze tekorten in navolgende jaren gecompenseerd te worden door overschotten op de gewone

dienst. Voor kapitaalsinvesteringen op de kapitaaldienst mag, na positief advies van het Cft, geleend worden. Voor vaststelling van de tekorten wordt gekeken naar de tekorten van de collectieve sector. Voor Curaçao maakt de Stichting Overheids-Accountant Bureau (SOAB) dit overzicht van de collectieve sector en voor Sint Maarten is de afdeling Statistiek van Sint Maarten (STAT), in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek van Nederland, hiervoor verantwoordelijk. Iedere 2 jaar dient hiervan een update gemaakt te worden. Voor Sint Maarten is het rapport voor de periode 2015-2016 inmiddels vastgesteld. Voor Curaçao laat de vaststelling van het definitieve rapport voor de periode 2015-2016 nog op zich wachten.

De afgelopen drie jaren op rij heeft Curaçao geen tekorten gekend op de gewone dienst. Omdat wel geleend is voor kapitaalsinvesteringen, vertoont de totale begroting wel tekorten. In 2014 en 2015 heeft de overheid van Curaçao met name significante bedragen geleend voor de financiering van de bouw van het nieuwe ziekenhuis. Daarnaast hebben ook investeringen plaatsgevonden in o.a. het wegennet. Vanaf 2016 zullen ook investeringen in schoolgebouwen plaatsvinden. Hierdoor zijn de geconsolideerde tekorten (gewone dienst en kapitaaldienst gezamenlijk) in 2014 en 2015 uitgekomen op respectievelijk 4,0% en 3,0% BBP. De gerelateerde schuldquote is hierdoor opgelopen van 36% in 2014 naar 40% in 2015.

Sint Maarten sluit 2015 naar verwachting af met een zeer klein overschot op de gewone dienst. Dit na, vanaf 2011, vier jaar aaneengesloten tekorten te hebben ge-

Jaarverslag Cft 2015

17

realiseerd voor een totaal van 3% BBP. Met name in 2014 was het totale tekort omvangrijk door investeringen in o.a. de aanschaf van een nieuw overheidsgebouw en de aankoop van het Emilio Wilson Estate. In 2015 hebben investeringen plaatsgevonden in o.a. de infrastructuur, maar het totaal aan investeringen nam ten opzichte van 2014 sterk af. Terwijl het geconsolideerde tekort in 2014 nog 8,2% bedroeg, was dit in 2015 gehalveerd naar 4,1%. In 2015 zijn geen nieuwe leningen aangegaan, waardoor de schuldquote onveranderd bleef op 33%.

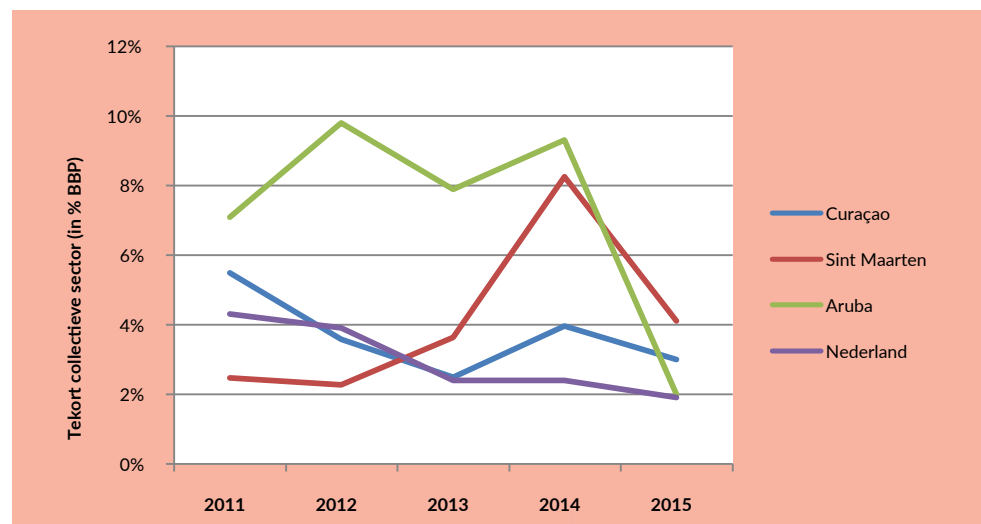
Voor Aruba geldt dat er afspraken zijn gemaakt over de hoogte van de tekorten in de komende begrotingsjaren. In de Landsverordening Aruba tijdelijk financieel toezicht is een tekortnormpad opgenomen waarbij het tekort in 2015 maximaal 3,7% mag bedragen. Voor 2016 geldt een maximumtekort van 2%, waarbij in 2017 het tekort niet meer dan 0,5% mag bedragen. Vanaf 2018 moeten er overschotten gerealiseerd worden om zodoende tot een afname van de schulden te komen. In

2018 dient het overschot minimaal 0,5% te bedragen. Ook voor Aruba geldt dat de tekorten betrekking hebben op de tekorten van de collectieve sector. Omdat deze cijfers vooralsnog niet beschikbaar zijn, wordt momenteel nog slechts gekeken naar de overheidscijfers in enge zin. Terwijl in 2014 het tekort in enge zin van Aruba nog 9,3% bedroeg, mede veroorzaakt door een forse dotatie aan het ambtenarenpensioenfonds APFA van 3,6% BBP, was dit tekort in 2015, volgens de vierde uitvoeringsrapportage, mede door incidentele meevallers afgenomen naar 2,0%. De schuldquote is hierdoor slechts licht gestegen van 81% in 2014 naar 82% in 2015.

1.4 Caribisch Nederland

De productie van statistische gegevens van Caribisch Nederland door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is in 2015 goed op gang gekomen. Met betrekking tot de economische ontwikkelingen op Bonaire, Sint Eustatius en Saba monitort het CBS onder andere de groei van de economie, de werkgelegenheid en

Figuur 4: Tekort collectieve sector

Bron: CPB, Cft

de inflatie van Caribisch Nederland. De statistieken over het Bruto Binnenlands Product (BBP) en lonen zijn slechts beschikbaar tot en met 2013.

Economische groei

In 2015 is voor het tweede jaar op rij door het CBS een overzicht gegeven van de economische groei op de eilanden. Het CBS is met een inhaalslag bezig om de BBP cijfers van de drie openbare lichamen te berekenen. De laatste officiële BBP cijfers die door het CBS zijn vastgesteld, zijn voor het jaar 2013. Naar verwachting zullen in 2016 de BBP cijfers van 2014 en 2015 berekend worden.

De economie in Caribisch Nederland is gegroeid in het jaar 2013. Op Saba groeide de economie met 5,5%, op Sint Eustatius met 0,8% en Bonaire had in 2013 een BBP-groei van 2,4% in vergelijking met een jaar eerder. De achtergrond van de groei verschilt tussen Saba enerzijds en Bonaire en Sint Eustatius anderzijds. Op Saba was er in 2013 sprake van bevolkingskrimp van 35 personen, waar-

door het BBP per hoofd van de bevolking steeg met een forse 8,9%. Op Bonaire en Sint Eustatius daarentegen was er sprake van een snellere bevolkingstoename dan de groei van de economie. Hierdoor daalde het BBP per persoon op Bonaire en Sint Eustatius met respectievelijk 2,9% en 2,1%. De voorlopige indicaties geven aan dat de economische groeicijfers in 2014 en 2015 lager zullen uitvallen dan in 2013.

Het BBP kwam in 2013 op Bonaire uit op USD 387 mln, op Sint-Eustatius op USD 104 mln en op Saba op USD 45 mln.

Inflatie

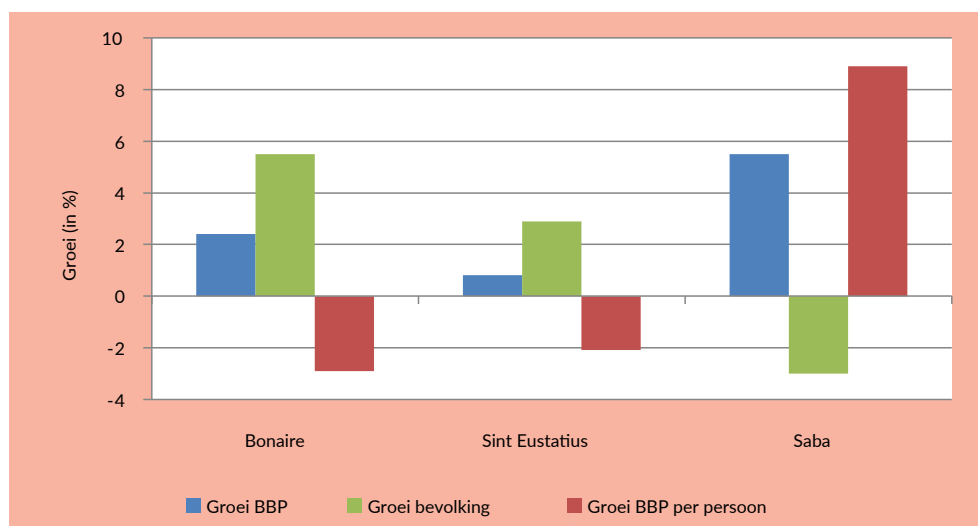
De inflatie op de eilanden is de laatste jaren sterk gedaald. Was de inflatie in 2011 nog erg hoog te noemen op alle eilanden, van 5,3% op Bonaire tot 9,9% op Sint Eustatius, in 2015 is deze op alle eilanden negatief geworden. De inflatie, de mutatie van de consumentenprijsindex (CPI), kromp licht op Saba met -0,1%, terwijl deze op Bonaire en Sint Eustatius lager was met respectievelijk -0,9% en

Jaarverslag Cft 2015

19

Figuur 5: Economische groei in Caribisch Nederland in 2013

Bron: CBS

-1,0%. Hierdoor is de koopkracht van de van de bevolking, die eerder sterk onder druk was komen te staan, weer iets verbeterd.

De lage prijs van benzine is de belangrijkste oorzaak van de lage inflatie in 2015 op alle drie de eilanden. In de tweede helft van 2015 halveerde de prijs van olie wereldwijd. Dit drukte de prijs van benzine sterk met een gemiddelde prijsdaling van

20% in 2015. Ook de prijs van elektriciteit daalde, vooral op Bonaire en Sint Eustatius met respectievelijk 7% en 8%. Daar tegenover werden voedingsmiddelen op Sint Eustatius en Saba duurder, met respectievelijk 2,2% en 1,6%. De kleinschaligheid van Sint Eustatius en Saba en de relatief dure aanvoerkosten verklaren het in de afgelopen jaren vrij sterk gestegen prijspeil ten opzichte van dat van Bonaire (zie figuur 7).

Jaarverslag Cft 2015

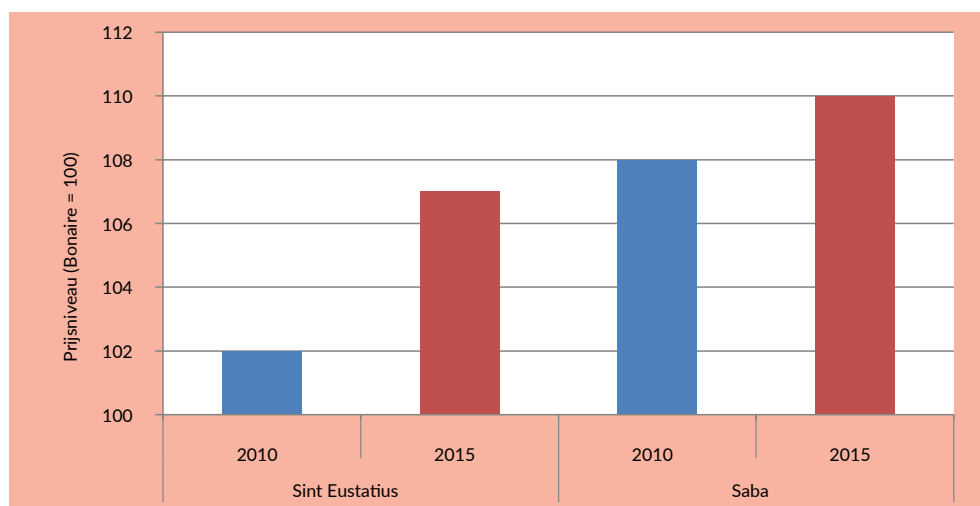
20

Figuur 6: Inflatie in Caribisch Nederland 2011-2015

Bron: CBS

Figuur 7: Prijspeil Sint Eustatius en Saba t.o.v. Bonaire

Bron: CBS

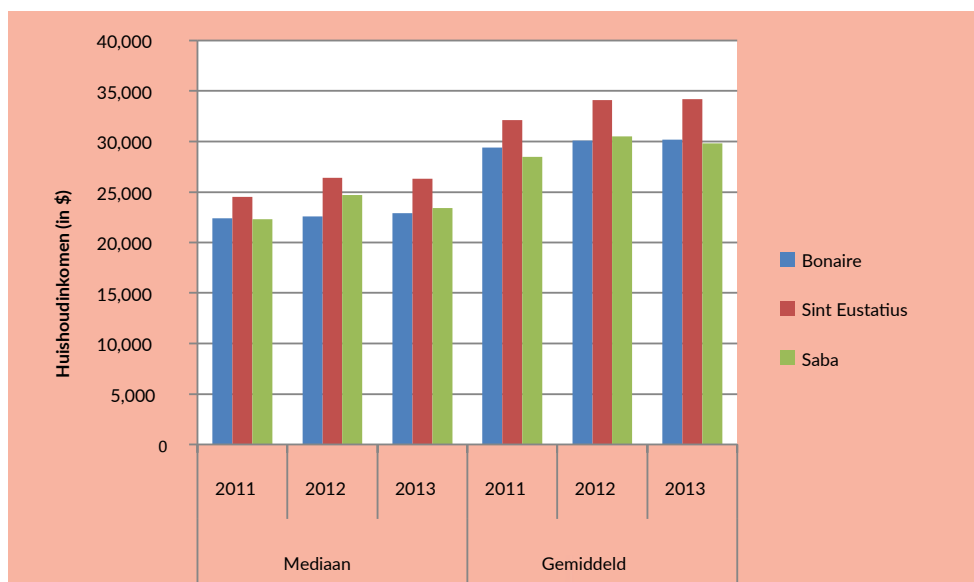
Inkomens in Caribisch Nederland

In 2015 publiceerde het CBS voor het eerst cijfers over het inkomen van Caribisch Nederland. Het mediaan huishoudinkomen steeg tussen 2011 en 2013 het meest op Sint-Eustatius, namelijk met 7,3%. Het doorsnee huishoudinkomen nam daar toe van 24.500 dollar tot 26.300 dollar. Daarmee zijn de inkomens op Sint-Eustatius ook in absolute zin het hoogste van Caribisch Nederland. Saba volgt met een mediaan huishoudinkomen dat steeg van 22.300 dollar tot 23.400 dollar, een stijging van 4,9%. De inkomensstijging was beperkt op Bonaire, waar de inkomens er 2,2% op vooruit gingen van 22.400 dollar tot 22.900 dollar. Het hoge mediane, maar met name het hoge gemiddelde inkomen op Sint Eustatius geeft een enigszins vertekend beeld. Deze gemiddelden worden namelijk aanzienlijk beïnvloed door NuStar, de grootste werkgever van het eiland, met veel gespecialiseerde werknemers in dienst.

Voor de openbare lichamen is het een uitdaging gebleken om binnen de beschikbare middelen ruimte te vinden voor eigen beleid en investeringen. Daarnaast is het een opgave om met het beschikbare budget voldoende middelen beschikbaar te stellen voor inkomensondersteuning op de eilanden. Ondanks de inkomensstijgingen zijn de huishoudens op de armoedegrens getroffen en komen zelfstandig maar moeizaam uit de armoedeval. Er zijn immers lacunes ontstaan door de veranderingen van de staatkundige structuur op 10-10-10. Zo zijn de mogelijkheden voor hypotheekgaranties en huursubsidies komen te vervallen. Door de verscherpte regels voor het aantrekken van hypotheekleningen is het bovendien ingewikkeld geworden om bankfinanciering te verkrijgen voor de koop van huizen. Verder ontbreken overige toeslagen, bijvoorbeeld in de zorg. Armoedebestrijding onder de bevolking zal daardoor een belangrijk aandachtspunt worden voor de openbare lichamen.

Figuur 8: Mediaan en gemiddeld huishoudinkomen Caribisch Nederland 2011-2013

Bron: CBS

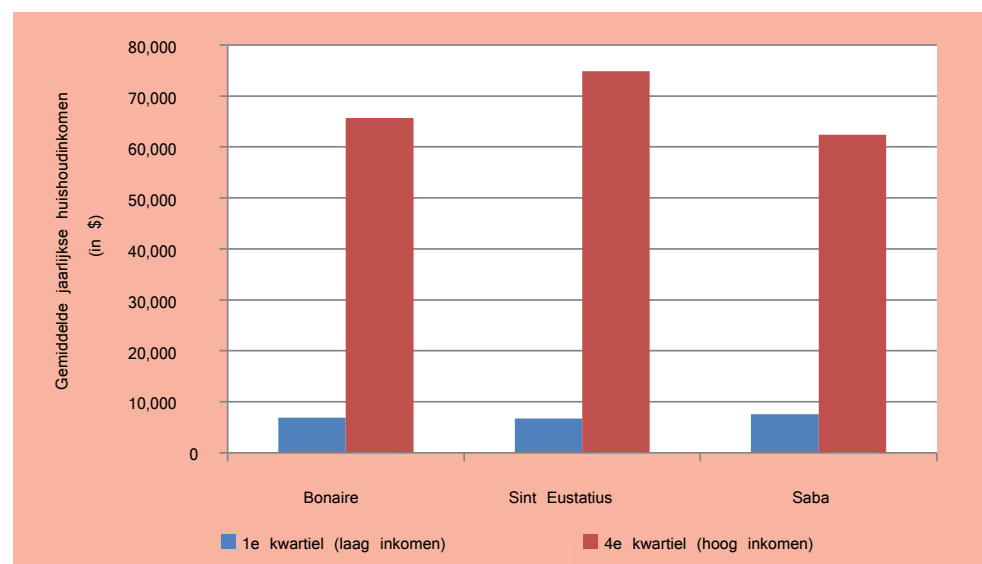

Het CBS rapporteert met name over de mediane huishoudinkomens, aangezien de inkomensverschillen in Caribisch Nederland dermate hoog zijn dat het gemiddelde huishoudinkomen een vertekend beeld geeft van de daadwerkelijke inkomens op de eilanden. De inkomens op de eilanden worden vrij sterk beïnvloed door een zeer beperkt aantal huishoudens waarvan het inkomen fors hoger ligt. Zo verdienen de 25% hoogste inkomens op Saba ruim 8 keer meer dan de 25% laagste inkomens, op Bonaire 9,5 keer en op SintEustatius zelfs ruim 11 keer meer. Evenals het mediaan huishoudinkomen, ligt ook het gemiddelde inkomen op Sint Eustatius het hoogst van alle eilanden, namelijk gemiddeld op 34.200 dollar. Op Bonaire wordt gemiddeld per huishouden 30.200 dollar verdiend en op Saba 29.800 dollar. Tegen de achtergrond van deze grote inkomensverschillen, alsmede het hoge prijsniveau op de drie eilanden, zijn de sociale voorzieningen nog onvoldoende op peil getrokken om de armoedeproblematiek voldoende aan te pakken.

1.4.1 Bonaire

Bonaire zal 2015 naar verwachting afsluiten met een kleine economische groei. De belangrijkste economische drijfveer van Bonaire, het toerisme, heeft namelijk een goed jaar achter de rug. Met name het aantal verblijfstoeristen dat Bonaire bezoekt om te duiken, is sterk toegenomen. Het duiktoerisme is lucratief, aangezien deze vorm van toerisme een bovengemiddeld bestedingspatroon kent. De gemiddelde leeftijd van de duiktoeristen stijgt echter sterk, waardoor Bonaire zich inzet om ook voldoende jongere toeristen aan te trekken. Bonaire probeert voor de jongere toeristen een aantrekkelijke 'dive plus' bestemming te worden, waar naast het duiken ook de mogelijkheid wordt geboden om te windsurfen, te 'hiken', te 'biken' en te 'hunten' (met name op 'lionfish'). Ook de 'coral restoration' waar door middel van kraamkamers voor nieuw koraal de koraalpopulatie wordt versterkt, is een toeristische trekpleister van Bonaire geworden. Voor het duiktoerisme blijft Curaçao de voornaamste concurrent van Bonaire.

Figuur 9: Gemiddeld jaarlijks huishoudinkomen

Bron: CBS

Het aantal bezoekende toeristen uit Noord-Amerika is zichtbaar gegroeid, terwijl de Nederlandse markt stabiliseert. Het aantal bezoekers uit Zuid-Amerika blijft gering, voornamelijk veroorzaakt door de geringe 'airlift' vanuit die landen. Er zijn momenteel geen rechtstreekse vluchten vanuit Zuid-Amerikaanse landen naar Bonaire. Verder is de groeiende criminaliteit welke zich specifiek richt op toeristen een zorgpunt. De gezaghebber heeft inmiddels een plan opgesteld met betrekking op de preventie van criminaliteit gericht op toeristen.

Met uitzondering van de bouw van een groot hotel hebben er niet veel investeringen plaatsgevonden het afgelopen jaar. Het nieuwe hotel zal naar verwachting eind 2016 in gebruik genomen worden. In 2016 zitten naast de afronding van het nieuwe hotel (private investering) en de brandweerkazerne (publieke investering) niet veel grote projecten in de pijplijn. Wel zal de luchthaven een upgrade krijgen en wordt gestart met vernieuwing van de pier waar de cruiseschepen aanmeren. Er zijn reeds geruime tijd plannen om een nieuwe haven aan te leggen waardoor grotere containerschepen Bonaire kunnen aandoen, maar hiervoor zijn de financiële middelen voornamelijk niet toereikend. Voor onderhoud en significante verbeteringen in de overige infrastructuur is ook onvoldoende budget beschikbaar.

Sinds 10-10-10 is er meer regelgeving gekomen voor Caribisch Nederland en dit heeft een neerwaarts effect gehad op economische activiteit. Bij de nieuwe regelgeving is onvoldoende rekening gehouden met de schaal van de eilanden. Met name de visserij en de geitenfarms hebben te

lijden gehad onder de verscherpte regelgeving. Deze sectoren zijn de afgelopen jaren dan ook in omvang afgenomen. Ondertussen ontbreekt het de lokale overheid aan initiatieven om de bureaucratische druk voor de private sector te verzachten. De lokale overheid heeft het plan opgevat om alle vergunningen (o.a. horeca-, bouw-, vestigings- en erfpacht) te stroomlijnen, waarbij over het eiland verspreid drie one-stop loketten worden opgericht waar men terecht kan voor deze vergunningen. De inrichting en werkwijze van de lokale overheid zal hiervoor aanpassing vergen, waarbij meer eigen verantwoordelijkheid van lokale ambtenaren een belangrijke impuls moet geven aan de efficiency van de lokale overheid en de ambtelijke vertegenwoordigers van de ministeries een meer ondersteunende rol moeten krijgen.

1.4.2 Sint Eustatius

In 2015 is de economie van Sint Eustatius niet goed op stoom gekomen. Politieke spanningen en bestuurlijke onzekerheid hebben niet bijgedragen aan een krachtig economisch herstel. Het grootste bedrijf op het eiland en tevens de voornaamste economische pijler, olieoverslagbedrijf NuStar, heeft in 2015 geen groei doorgemaakt. In voorgaande jaren heeft het bedrijf nog omvangrijke investeringsprojecten gerealiseerd, maar daarvan was in 2015 geen sprake. Ook voor 2016 worden geen omvangrijke investeringsprojecten verwacht. Het bedrijf blijft echter onverminderd de grootste werkgever van het eiland. Daarnaast verricht NuStar verscheidene maatschappelijke activiteiten. Waar het openbaar lichaam voorheen via NuStar inkomsten genereerde uit de haven worden deze momenteel echter misgelopen. De overeenkomst tussen het openbaar li-

chaam en Nustar is met ingang van 2015 verlopen. Een nieuwe havenverordening dient voor nieuwe inkomsten te zorgen. NuStar is echter in beroep gegaan tegen de drastische stijging van de havenleges die deze nieuwe havenverordening met zich meebrengt. De rechter heeft de nieuwe verordening afgewezen op basis van een onjuiste publicatievorm van de verordening. Vooralsnog is de discussie over de nieuwe havenverordening niet beslecht.

Sinds 10-10-10 is het voorzieningen-niveau op Sint Eustatius opgeschroefd, met name op het gebied van de gezondheidszorg en onderwijs. Een economische ervaring blijft vooralsnog achterwege. Er hebben in 2015 wel investeringen plaatsgevonden in een recycling park en een solar farm. Beide zijn echter nog niet operationeel. De nieuwe solar farm zal in de toekomst geleidelijk aan in tot maximaal 50% van de totale energiebehoefte moeten voorzien. De energieprijzen zullen echter niet dalen wanneer de solar farm operationeel is. De lagere operationele kosten zullen ten goede komen van het nutsbedrijf, zodat dit bedrijf uit de rode cijfers kan komen.

Ondertussen worden er inspanningen verricht om meer toeristen naar het eiland te brengen. Er worden pogingen gedaan om de mogelijkheden op het gebied van 'diving', 'hiking' en 'birding' meer onder de aandacht te brengen van touroperators. Echter, de beschikbare airlift van en naar het eiland, de hoge kosten van de airlift, alsmede het aantal en de kwaliteit van de beschikbare hotelkamers op Sint Eustatius is momenteel ontoereikend voor grotere aantallen toeristen.

Daartoe zal de infrastructuur naar een hoger niveau opgetrokken dienen te worden en zal in capaciteit voor toerisme moeten worden geïnvesteerd. Het hoge kostenniveau en het ondernemingsklimaat zijn daarbij een structureel aandachtspunt. Sinds 10-10-10 is het aantal toeristen vanuit Nederland gestegen, met name doordat Sint Eustatius zichzelf presenteert op de vakantiebeurs in Nederland.

Naast olieoverslag en toerisme, is er tevens ontwikkeling op het gebied van landbouw, veeteelt en visserij. Echter, voor ondernemers is het niet eenvoudig om aan ondernemerskrediet te komen om eigen bedrijven in deze sectoren te starten. Sinds 10-10-10 zijn de regels omtrent het aangaan van kredieten verscherpt. De hoge rentetarieven voor kredieten staan een grote investeringsbereidheid dan ook in de weg. Verder geven ondernemers aan dat het verkrijgen van werkvergunningen een meer bureaucratisch proces geworden is. Bovendien is de conditie van de infrastructuur, zowel van het wegennet als de digitale infrastructuur voor verbetering vatbaar. Ten slotte dient het onderwijs zich meer te richten op een goede aansluiting met de arbeidsmarkt om zo de vraag naar en aanbod van geschoolde arbeidskrachten meer op elkaar te laten aansluiten.

1.4.3 Saba

Terwijl op het kleinste eiland van Caribisch Nederland in 2015 de overheidsfinanciën op orde werden gehouden, bleef de economie van Saba zich voorspoedig ontwikkelen. Zo bleef de werkloosheid op een laag niveau en werden er meerdere investeringsprojecten uitgevoerd. In 2015 werden investeringen gedaan voor de

energiecentrale, het vliegveld en de haven. De goede staat van de infrastructuur faciliteert de verdere ontwikkeling van het eiland. Daarentegen bleef in 2015, ondanks de lichte deflatie, de 'cost of living' hoog en punt van zorg omdat het een remmend effect heeft op verdere economische ontwikkeling. Dit wordt onder andere veroorzaakt door de dubbele belasting die betaald moet worden op goederen die vanuit Sint Maarten

geïmporteerd worden. De drie pijlers waarop de economie van Saba draait, presteerden echter goed in 2015. Zo zorgt de Medical School voor veel werkgelegenheid en deviezeninkomsten, terwijl het toerisme zich verder gestaag specialiseert in de richting van het eco-toerisme. De derde bron van deviezeninkomsten wordt gegenereerd door de visserij. Deze industrie produceert met name voor de export.

Jaarverslag Cft 2015

25

Bonaire

Hoofdstuk 2

Werkzaamheden Cft in 2015

2.1 Inleiding

Het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten rapporteert en adviseert de ministers van Financiën van de landen Curaçao en Sint Maarten, de Staten van beide landen, de besturen en de Rijksministerraad. Het verstrekt inlichtingen over zijn werkzaamheden aan de besturen van de landen Curaçao en Sint Maarten en aan de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en van Financiën van Nederland.

Het College Aruba financieel toezicht rapporteert en adviseert de minister van Financiën, de Staten, het bestuur en de Rijksministerraad. Zo ook verstrekt het inlichtingen over zijn werkzaamheden aan de besturen van en aan de ministers van BZK en van Financiën van Nederland. Het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba rapporteert en adviseert de openbare lichamen en de minister van BZK. Het verstrekt inlichtingen over zijn werkzaamheden aan de bestuurscolleges van de openbare lichamen en aan de ministers van BZK en van Financiën. In bijlage 4 is opgenomen hoeveel adviezen het Cft in 2015 heeft uitgebracht en aan wie. Twee

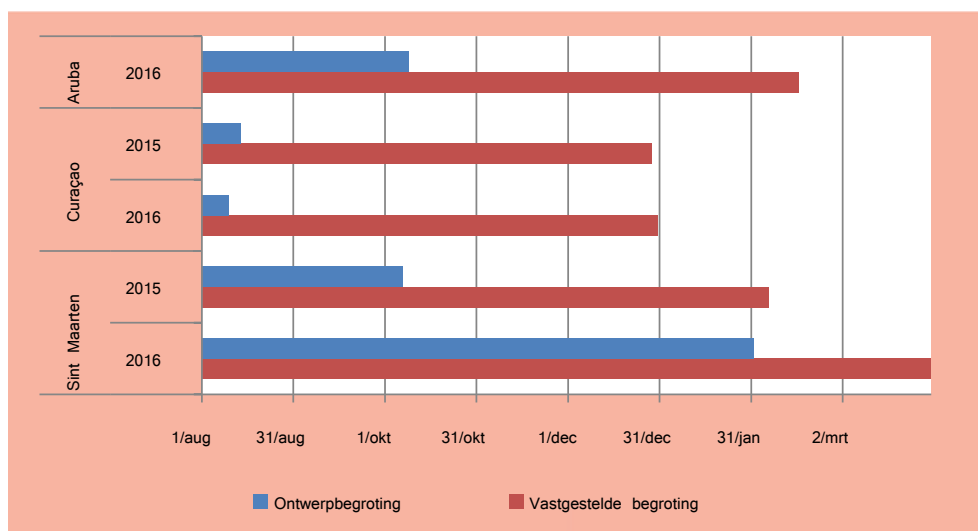
keer per jaar doen de Colleges verslag van de werkzaamheden aan de Rijksministerraad, de besturen en de Staten van de landen en aan de Ministerraad van Nederland en de besturen en eilandsraden van de openbare lichamen. De interne werkwijze van de Colleges is vastgelegd in 3 bestuursreglementen. In 2014 is dit bestuursreglement voor zowel het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten als het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Sabavernieuwd en in 2015 is het bestuursreglement voor het College Aruba financieel toezicht vastgesteld. Van de drie landen in het Caribische deel van het Koninkrijk heeft alleen Curaçao de af-

Jaarverslag Cft 2015

27

Figuur 10: Tijdsad indienen ontwerpbegroting en vastgestelde begroting voor de landen 2015- 2016

Bron: Cft

gelopen twee jaar een tijdig vastgestelde begroting naar het Cft verzonden. Zowel in 2015 als in 2016 was de begroting voor het begin van het aankomend jaar vastgesteld en verzonden aan het Cft. Van Sint Maarten is de vastgestelde begroting 2015 ontvangen op 6 februari 2015. De begroting 2016 is op 17 maart door de Staten goedgekeurd en moet op het moment van schrijven nog worden vastgesteld. Voor Aruba geldt dat de begroting in 2016 voor het eerst onder de LAft valt en tijdig aan het Cft moest worden verzonden. De ontwerp-begroting is op 9 oktober 2015 ontvangen, maar de vastgestelde begroting pas op 16 februari 2016. Wel is deze begroting eerder afgerond dan in voorgaande jaren.

Op de BES is er, in tegenstelling tot de landen, een verplichting om de ontwerp-begroting voor een nader door het Cft te bepalen datum op te sturen. De ontwerp-begroting 2015 moest uiterlijk 15 augustus 2014 worden ingediend en de ontwerp-begroting 2016 uiterlijk op 14

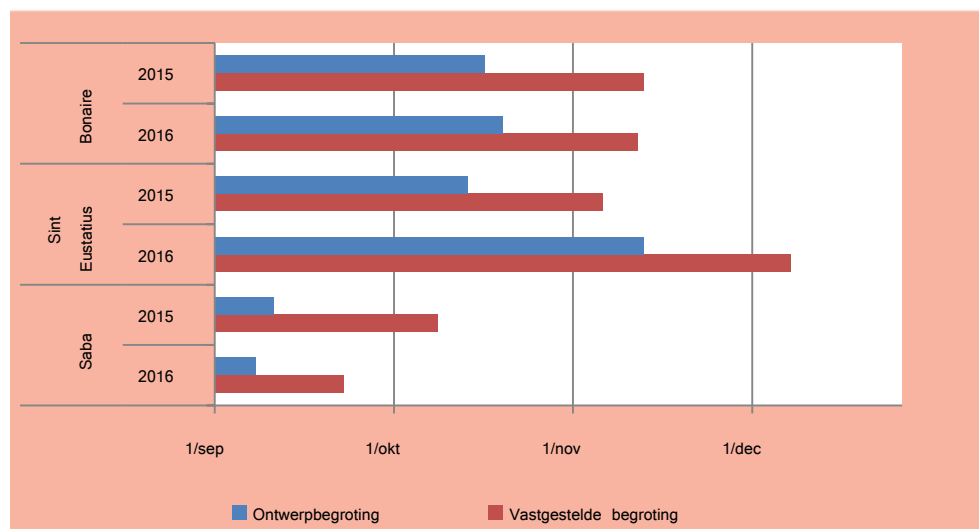
augustus 2015. Door geen enkel eiland is de afgelopen twee jaar de ontwerp-begroting tijdig aangeleverd. In Saba is de ontwerp-begroting de afgelopen twee jaar in september ingediend, door Bonaire in oktober en door Sint Eustatius in november. De definitieve begroting is door Saba en Bonaire de afgelopen twee jaar wel tijdig opgestuurd naar het Cft. Deze moet voor 15 november naar de minister van BZK via het Cft zijn verzonden, die uiteindelijk de begroting goedkeurt.

2.2 Het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten

2.2.1 Curaçao

Curaçao is in 2015, na jaren van tekort-compensatie, in rustiger vaarwater terechtgekomen. In 2015 werd duidelijk dat de tekorten uit de jaren 2010 tot en met 2012 door het land volledig zijn gecompenseerd in 2014. Curaçao voldoet daarmee sinds 2014 volledig aan de aanwijzing van de Rijksministerraad uit 2012. Een definitieve uitspraak hierover

Figuur 11: Tijdspad indienen ontwerp-begroting en vastgestelde begroting voor de openbaar lichamen 2015- 2016

Bron: Cft

is overigens pas mogelijk na publicatie van de controlebevindingen van de Stichting Overheidsaccountants Bureau (SOAB) en Algemene Rekenkamer Curaçao (ARC) over de jaarrekening 2014.

Vanaf 2013 mag Curaçao weer lenen, omdat er sprake is van een sluitende begroting. Het land heeft in 2014 en 2015 in totaal ANG 434 mln (8% BBP) geleend voor de financiering van het nieuwe ziekenhuis Hospital Nobo Otrobanda (HNO). Dit project kent, net als alle grote infrastructuurprojecten, het risico van kostenoverschrijdingen die een risico vormen voor de begroting. Daarom volgt het Cft dit project en zijn business case nauwgezet. Naast de lening voor HNO heeft Curaçao in januari 2015 een additionele lening van ANG 80 mln afgesloten ten behoeve van diverse investeringen die in zowel 2014 als in 2015 zijn gepleegd. Ook heeft het Cft in november ingestemd met een leenverzoek van ANG 35 mln voor investeringen in wegen, verkavelingsplannen, renovatie van schoolgebouwen, de installatie van zonnepanelen op schoolgebouwen en een geïntegreerd ICT-systeem voor de Nieuwe Belastingorganisatie. Inclusief deze lening bedragen de rentelasten voor 2015 ANG 61 mln (3,4% van de overheidsinkomsten van de afgelopen drie jaar), wat neerkomt op circa 55% van de rentelastnorm van ANG 110 mln. De schuldquote bedraagt ultimo 2015 40% BBP.

Het jaar 2015 wordt door Curaçao naar verwachting afgesloten met een licht positief resultaat op de gewone dienst. In de loop van het jaar is een groot deel van het verwachte positieve saldo aangewend voor het dekken van exploitatietekorten

van het St. Elisabeth Hospitaal (Sehos) en een additionele dotatie aan het schommelfonds ten behoeve van de sociale fondsen. Deze dotatie in het schommelfonds was nodig om voldoende ruimte boven de minimale wettelijke reserve van ANG 153 mln te houden. De diverse maatregelen die de afgelopen jaren zijn genomen met betrekking tot de sociale fondsen lijken hun vruchten af te werpen. Vooral de introductie van de Basisverzekering Ziektekosten (BVZ) in 2013 heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de afname van de tekorten in de sociale fondsen. De BVZ zal naar verwachting een zo goed als sluitend resultaat presenteren in 2015, mede na het onderbrengen van de ambtenaren in de BVZ per september 2015. In de Algemene Ouderdomsverzekering (AOV) blijven grotere tekorten bestaan in 2015, hoewel beperkter dan in het verleden, onder andere door genomen maatregelen zoals de verhoging van de AOV-leeftijd naar 65 jaar. De maatregelen met betrekking tot de korting van de uitkeringen op niet-ingezetenen zijn echter afgezwakt en zullen nog wel door de Staten moeten worden goedgekeurd. De uiteindelijke wetgeving hieromtrent is nog onduidelijk, waardoor er vooralsnog financiële risico's voor de begroting blijven bestaan. Curaçao verwacht nog tot 2017 dotaties aan het schommelfonds te moeten doen. Daarom blijft de ontwikkeling van de sociale fondsen voor het Cft een aandachtspunt.

Er is in 2015 vanuit het Cft veel aandacht geweest voor de overheidsvennootschappen die potentieel risico's vormen voor de begroting van Curaçao. Bij drie geïdentificeerde noodlijdende overheidsentiteiten zijn inmiddels verbeteringen zichtbaar op

Jaarverslag Cft 2015

29

basis van specifieke plannen van aanpak, namelijk Aqualectra, het Analytisch Diagnostische Centrum (ADC) en de Curaçaoose Dokmaatschappij (CDM). Bij overheidsentiteit Cpost International lijkt de financiële positie juist te verslechteren en daarom zal het Cft hier ook volgend jaar een vinger aan de pols houden. Curaçao is gevraagd om een update van het plan van aanpak over Cpost International.

Met betrekking tot de verantwoording heeft Curaçao op 2 april 2015 zijn eerste jaarrekening vastgesteld, namelijk de jaarrekening over het boekjaar 2010. Ook is door de Staten de jaarrekening 2012 op 30 september 2015 vastgesteld. De jaarrekeningen 2011 en 2013 zijn nog in behandeling bij de Staten. De jaarrekening 2014 is tijdig opgesteld en vastgesteld door de Raad van Ministers van Curaçao. Het Cft constateert een positieve ontwikkeling ten aanzien van de vaststelling van jaarrekeningen door de Raad van Ministers, maar aandacht blijft nodig voor de tijdige aanlevering van jaarrekeningen en begrotingswijzigingen.

2.2.2 Sint Maarten

Aan het begin van 2015 was er, net als in voorgaande jaren, nog geen vastgestelde begroting voor Sint Maarten. Uiteindelijk is de begroting 2015 op 31 januari 2015 vastgesteld door de Gouverneur van Sint Maarten. Het Cft is echter tot de conclusie gekomen dat de vastgestelde begroting 2015 niet voldeed aan de normen van de Rft en heeft aanbevelingen geformuleerd inzake de hoogte van het inkomstenkader, de compensatie van tekorten uit voorgaande jaren en de betalingsachterstanden bij de Sociale Ziektekosten Verzekering (SZV) en Algemeen Pen-

sioenfonds Sint Maarten (APS) die in de afgelopen jaren zijn opgebouwd. Conform de Rft dienen tekorten in enig jaar in het eerstvolgende jaar te worden gecompenseerd met eenzelfde overschot. Sint Maarten heeft dit niet kunnen bewerkstelligen en in elk jaar vanaf 10-10-2010 tot en met 2014 tekorten van uiteenlopende omvang op de gewone dienst gerealiseerd, oplopend naar een totaal van ANG 64 mln (3,3% BBP). Gezien de omvang van de gecumuleerde tekorten werd het door het Cft niet realistisch geacht deze in één jaar, te weten 2015, te compenseren en heeft het Cft derhalve de Rijksministerraad geadviseerd Sint Maarten hiervoor gelegenheid te geven tot eind 2018. De Rijksministerraad heeft dit advies van het Cft overgenomen. Sint Maarten dient deze compensatie middels een begrotingswijziging meerjarig in de begroting te verwerken.

Sint Maarten is vervolgens door de Rijksministerraad op de hoogte gesteld van het voornemen tot het geven van een aanwijzing conform de door het Cft aangedragen punten. Nadat Sint Maarten zijn visie heeft kunnen geven ten aanzien van de voorgenomen aanwijzing, is op 8 september 2015 door de Rijksministerraad besloten tot het geven van een aanwijzing aan Sint Maarten. Conform deze aanwijzing diende Sint Maarten vóór 1 november 2015, middels een begrotingswijziging, een oplossing aan te dragen voor de compensatie van de tekorten uit voorgaande jaren, het oplossen van de bestaande betalingsachterstanden, het volledig in de begroting opnemen van kosten zorg- en oudedagsstelsel en het doorvoeren van reeds besloten maatregelen zoals het verhogen van de AOV-leeftijd naar 62 jaar.

Daarnaast dient voor eind 2016 een hervorming van het zorg- en oudedagsstelsel te hebben plaatsgevonden. Onderdeel van de aanwijzing is verder dat Sint Maarten pas weer mag lenen wanneer aan deze punten is voldaan, met uitzondering van de herziening van het zorg- en oudedagsstelsel. Sint Maarten heeft tegen de aanwijzing Kroonberoep bij de Raad van State aangetekend en tevens een verzoek voor een voorlopige voorziening gedaan om alsnog te mogen lenen.

Eind 2015 is de regering Gumbs van Sint Maarten gevallen. Het was uiteindelijk niet gelukt met een doorslaggevende en voldoende geloofwaardige oplossing voor de financiële problematiek te komen, ondanks de nodige inspanningen daartoe. Na een politiek onduidelijke periode is op 19 november 2015 de nieuwe regering Marlin aangetreden. Gezien het laat in het jaar aantreden van deze regering was het praktisch onhaalbaar om voor eind 2015 met een begrotingswijziging te komen. De regering heeft zodoende het verzoek gedaan om zich op de begroting 2016 te richten met het streven daarin aan de punten van de aanwijzing te kunnen voldoen. Het Cft heeft op dit verzoek positief geadviseerd. Daarnaast heeft de regering het verzoek tot een voorlopige voorziening bij de Raad van State ingetrokken. Begin 2016 heeft de regering eveneens het Kroonberoep ingetrokken.

De nieuwe regering is direct na aantreden begonnen met het opstellen van een nieuwe begroting voor 2016. Hierbij kiest deze regering een andere insteek dan vorige regeringen. Waar eerder vooral naar het verhogen van de inkomstenkant van de begroting werd gekeken, kijkt deze re-

gering ook naar het verlagen van de uitgavenkant. Op 15 december 2015 was er nog geen vastgestelde begroting 2016. Met Sint Maarten was overeengekomen dat zij uiterlijk op 31 januari 2016 een vastgestelde begroting zouden indienen. Ook deze deadline is niet behaald. Wel is op 1 februari 2016 de ontwerpbegroting ontvangen, waarop door het Cft is geconcludeerd dat de ontwerpbegroting 2016 niet geheel aan de normen van de Rft en de punten uit de aanwijzing voldoet. Sint Maarten heeft de begroting aangepast met inachtneming van de opmerkingen van het Cft. Na deze aanpassing is de begroting goedgekeurd en vervolgens op 17 maart door de Staten aangenomen. Deze begroting kenmerkt zich door een uitgavenplafond voor de komende drie jaar en begrotingsoverschotten op de gewone dienst. Dit zal tot versterking van de liquiditeitspositie leiden, mede benodigd om de betalingsachterstanden aan APS en SZV in te lopen.

In 2015 is Sint Maarten geen nieuwe leningen aangegaan. Deels omdat dit in de tweede helft van 2015 niet was toegestaan maar ook omdat er nog gelden van de lening uit 2014 niet uitgegeven waren. Het gaat om een nog niet besteed leenbedrag van circa ANG 34 mln. Het Cft heeft geadviseerd deze nog beschikbare middelen te herprioriteren in de periode dat Sint Maarten geen nieuwe leningen aan mag gaan. Nu er geen nieuwe leningen zijn aangegaan is de schuldquote praktisch ongewijzigd gebleven op 33%.

Verder liggen er belangrijke uitdagingen voor Sint Maarten op het gebied van de beschikbare capaciteit van het ambtenarenapparaat, versterking van de belasting-

Jaarverslag Cft 2015

31

dienst en op het gebied van de zorg. Het Cft heeft geadviseerd om in een dialoog met de business community te komen tot een versterking van de sociaal-economische structuur met aandacht voor een modernisering van de arbeidsmarktwetgeving en vereenvoudiging van het vergunningstelsel. Sint Maarten bevindt zich met zijn toeristisch product in een bijzonder competitieve omgeving en de economische stagnatie die zich sedert 2015 manifesteert noodzaakt tot een verhoogd besef van urgentie om het ondernemingsklimaat te verbeteren en de corruptie te bestrijden.

2.3 Het College Aruba financieel toezicht

De eerste maanden van 2015 hebben voor Aruba in het teken gestaan van de onderhandelingen met Nederland ten einde het onafhankelijk financieel toezicht op de Arubaanse overheidsfinanciën formeel in te bedden. Op 2 mei 2015 is een aantal afspraken door Aruba en Nederland overeengekomen, welke hebben geresulteerd in de inwerkingtreding van de Landsverordening Aruba tijdelijk financieel toezicht (LAft).

De LAft is op 2 september 2015 in werking getreden, met terugwerkende kracht tot 1 augustus 2015. Met de inwerkingtreding van de LAft is de uitvoering van het toezicht op de overheidsfinanciën van Aruba officieel opgedragen aan het College Aruba financieel toezicht (CAft). Tot en met 31 juli 2015 werd het toezicht nog door het Cft uitgevoerd op basis van de instemming van de Rijksministerraad (RMR) en aan de hand van procedurele afspraken die daarna tussen het Cft en Aruba zijn gemaakt.

Bij de uitvoering van zijn toezichtstaken baseert het CAft zich op de LAft, ten einde de overheidsfinanciën van Aruba duurzaam in evenwicht te brengen. In de LAft is opgenomen dat voor de collectieve sector het tekort voor de begrotingsjaren 2015, 2016 en 2017 maximaal 3,7% respectievelijk 2,0% en 0,5% van het BBP mag bedragen, terwijl er in 2018 een overschot van minimaal 0,5% gerealiseerd moet zijn.

Nadat de begroting 2015 van Aruba medio mei 2015 werd vastgesteld adviseerde het Cft diverse malen over de begrotingsrealisatie. Op basis van de cijfers uit de eerste en tweede uitvoeringsrapportages ontstond de verwachting dat de LAft-norm van 3,7% van het BBP gehaald zou worden. Enige voorzichtigheid bij de uitputtingscijfers was echter wel geboden. Medio november concludeerde het CAft dat de begrotingsuitputting tot en met het derde kwartaal van 2015 uit de pas liep aangezien het financieringstekort tot en met september 2015 AWG 185 mln bedroeg, oftewel de norm van 3,7% naderde. Op basis van dit gekantelde beeld heeft het CAft gewaarschuwd dat zonder extra maatregelen in een worst case scenario het tekort zou kunnen oplopen tot 4,5% van het BBP door tegenvallende middelen en hoger dan begrote uitgaven. Hiermee zou de norm overschreden worden.

Het CAft constateerde dat de maatregelen om de personeelskosten structureel terug te dringen achter liepen. Het CAft deed daarom een aantal aanbevelingen om middels uitgavenverlagende en inkomensverhogende maatregelen eventuele tegenvallers op te vangen. Ook werd ge-

adviseerd om de structurele groei van uitgaven op korte termijn terug te dringen. Begin 2016 bleek uit de vierde uitvoeringsrapportage dat Aruba voor het einde van het jaar naar verwachting een voorlopig financieringstekort van de overheid in z'n zin van 2,0 % van het BBP zou hebben gerealiseerd en hiermee voldaan zou hebben aan de tekortnorm van 3,7% van het BBP voor 2015. Dit voorlopige resultaat was het gevolg van een gerealiseerde incidentele meevaller aan de batenkant door meerinkomsten als gevolg van de inwerkingtreding van de Voldoening op Aangiftesysteem (VAS). Daarnaast droeg de kwijtschelding van de schuld van Aruba aan de Sociale Verzekeringsbank (SVB) van AWG 60,5 mln bij aan dit resultaat. Voor het tekort van de collectieve sector heeft deze kwijtschelding echter geen effect. Deze incidentele meevallers, samen goed voor 2,7% van het BBP, nuanceren het beeld en maken duidelijk dat de structurele uitdagingen blijven bestaan.

In 2015 heeft Aruba niet voldaan aan de bepaling uit de LAft waarin gesteld wordt dat de collectieve sector vastgesteld dient te worden. Aruba rapporteert op basis van de comptabele wet- en regelgeving die gold vóór de inwerkingtreding van de LAft. Het CAft heeft met Aruba afgesproken dat conform de LAft uiterlijk per 1 september 2016 de rapportage ontvangen dient te worden waarin gerapporteerd wordt over de jaarcijfers van de collectieve sector van Aruba over 2015.

Het CAft heeft op de begroting 2016 slechts op hoofdlijnen geadviseerd, omdat de te verwachten meerinkomsten ontoereikend en onvoldoende toetsbaar

waren. Het begrotingsproces op Aruba ten aanzien van de begroting 2016 is tijdrovend geweest. Aruba is daarom geadviseerd om het financieel beheer zodanig te verbeteren dat het opstellen van de ontwerp-begroting 2017 minder tijd in beslag neemt. Voor het verbeteren van het financieel beheer heeft Aruba in maart 2015 een verbeterplan opgesteld (Roadmap 2018). Dit plan geeft richting aan de nodige verbeteringen van het financieel beheer. De gehouden nulmeting heeft aangetoond dat het financieel beheer van Aruba nog een aanzienlijke verbetering door dient te maken. Inmiddels is Aruba gestart met het doorvoeren van verbeteracties ten behoeve van het financieel beheer. Het CAft heeft in 2015 de stappen die in dit kader gezet zijn nauwlettend gevolgd en heeft kunnen constateren dat er reeds een verbetering in gang is gebracht.

In 2015 heeft Aruba contracten afgesloten voor de uitvoering van de infrastructurele Public Private Partnership (PPP-projecten) 'Green Corridor' (GC) en 'Watty Vos Boulevard' (WVB). Voor de financiering van deze projecten is gekozen voor een DBFM-contract ("Design Build Finance Maintain") op basis van 'off-balance financiering, waarbij significante langlopende verplichtingen worden aangegaan op de exploitatierekening van toekomstige begrotingsjaren zonder dat deze direct meegenomen worden in de begroting in het jaar van het aangaan van de verplichting.

Zodoende komt de aangegeven verplichting niet direct tot uiting in het tekort of de schuldquote. Het CAft heeft het afgelopen jaar informatie vergaard over de PPP-projecten en zal vóór de zomer van

Jaarverslag Cft 2015

33

2016 een standpunt innemen over de wijze waarop deze projecten in de begroting dienen te worden verwerkt.

2.4 Het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba

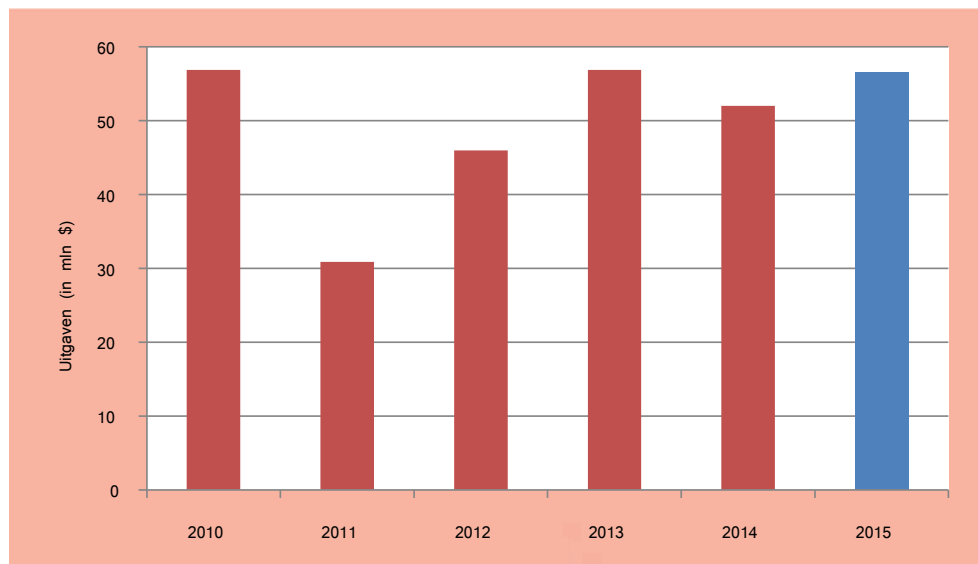
Het Cft heeft geconstateerd dat gedurende 2015 de openbare lichamen, ieder in hun eigen tempo, hebben gewerkt aan het verbeteren van het financieel beheer en de financiële positie. Saba is er in geslaagd om een goedkeurende accountantsverklaring te krijgen bij de jaarrekening 2014. Bonaire heeft ten aanzien van de kwaliteit van de uitvoeringsrapportages een aanzienlijke verbetering gemaakt. Op Sint Eustatius dient nog een forse slag gemaakt te worden om het financieel beheer en de kwaliteit van de rapportages op een acceptabel niveau te krijgen. De kwaliteit van de uitvoeringsrapportages is mede bepalend voor de mate waarin het Cft zijn toezichthoudende en adviserende rol adequaat kan vervullen. Voor Bonaire

en Sint Eustatius dient prioriteit te liggen bij het uitvoeren van de verbeterpunten zoals deze in de plannen van aanpak ter verbetering van het financieel beheer zijn vastgelegd. Voor Saba is het zaak de doorgevoerde interne beheersingsmaatregelen verder te versterken en te formaliseren.

2.4.1 Bonaire

Gedurende 2015 heeft Bonaire een verbetering gemaakt ten aanzien van de kwaliteit van de uitvoeringsrapportages, waardoor deze beter inzicht geven in het verloop van de begrotingsuitvoering. Deze verbetering is echter gepaard gegaan met vertragingen bij het opleveren van de rapportages. In 2015 zijn er drie begrotingswijzigingen geweest, waarvan de eerste zeer omvangrijk. De informatievoorziening vanuit de vakdepartementen met betrekking tot de bijzondere uitkeringen, blijkt onvoldoende tijdig en volledig waardoor met de eerste begrotingswijziging 2015 een groot aantal wijzigingen

Figuur 12: Uitgaven Bonaire 2010-2015

Bron: Jaarverslagen Bonaire 2010-2015 en uitvoeringsrapportage 2015

doorgevoerd moest worden. Dit heeft echter niets afgedaan aan het sluitende beeld dat de begroting gedurende het gehele jaar heeft vertoond. Wel heeft het College meermaals aangegeven in gesprekken met het openbaar lichaam dat het noodzakelijk is om een integraal investeringsplan op te stellen zodat de financiële middelen die hiervoor nodig zijn adequaat in kaart kunnen worden gebracht.

Het totaal aan uitgaven van Bonaire heeft de afgelopen jaren sterk gefluctueerd. Met name in 2011 is het uitgaventotaal erg laag uitgevallen, in de andere jaren hebben de uitgaven maximaal USD 57 mln bedragen. Het begrote uitgaventotaal voor 2016 bedraagt USD 46,5 mln, maar dit zal naar verwachting nog aanzienlijk stijgen wanneer bijzondere uitkeringen, welke gedurende 2016 worden ontvangen, worden opgenomen in de begroting. De bijzondere uitkeringen zorgen zodoende voor schommelingen in de begroting. Een onderverdeling van de totale inkomsten van Bonaire, onderverdeeld in de vrije uitkering, de bijzondere uitkerin-

gen en overige ontvangsten, is in figuur 13 weergegeven.

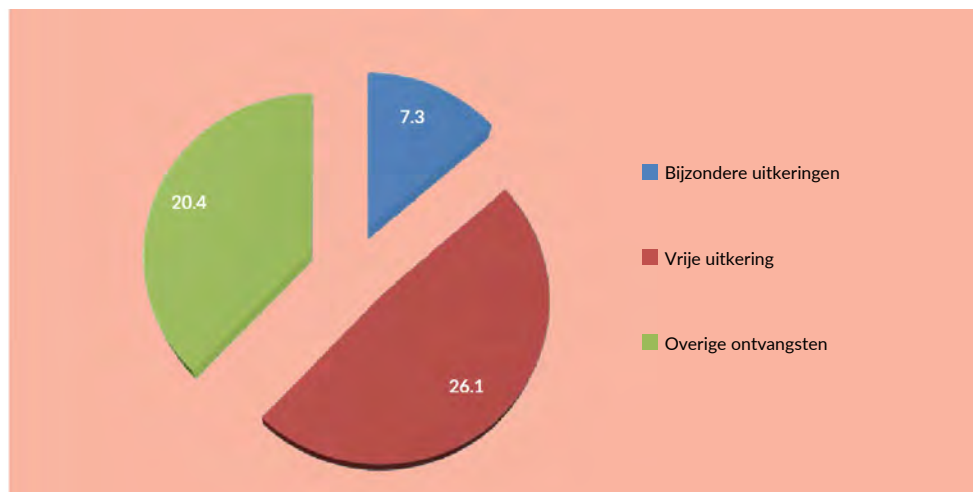
Het openbaar lichaam is gedurende het jaar transparant geweest in de informatievoorziening richting het Cft. Er heeft intensief hoor en wederhoor plaatsgevonden tussen het Cft en Bonaire met betrekking tot de rapportageverplichtingen. Ten aanzien van de bijzondere uitkeringen die Bonaire ontvangt wordt het Cft adequaat geïnformeerd door het openbaar lichaam. Het Cft heeft echter wel aangegeven dat het inzicht in de voortgang van het verbeterplan financieel beheer nog niet op het gewenste niveau is en heeft hiervoor extra aandacht gevraagd.

2.4.2 Sint Eustatius

Het begrotings- en verantwoordingsproces op Sint Eustatius is in 2015 moeizaam verlopen. De informatievoorziening richting het Cft is verre van optimaal geweest en het Cft is mede hierdoor slechts in beperkte mate in de gelegenheid geweest zijn toezichhoudende en adviserende rol ten uitvoer te brengen. Uit de meest recente cijfers blijkt dat het openbaar li-

Figuur 13: Onderverdeling inkomsten Bonaire 2015

chaam over 2015 verwacht dat de uitgaven USD 13,5 mln zullen bedragen. Naar verwachting zal het voorlopige positieve saldo op de gewone dienst hiermee ongeveer USD 0,3 mln bedragen. Uit de controle van de jaarrekening zal blijken of het geprognosticeerde exploitatieresultaat daadwerkelijk gerealiseerd is. Aangezien niet tijdig en volledig aan de rapportageverplichtingen is voldaan in 2015 is onvoldoende inzicht geweest in

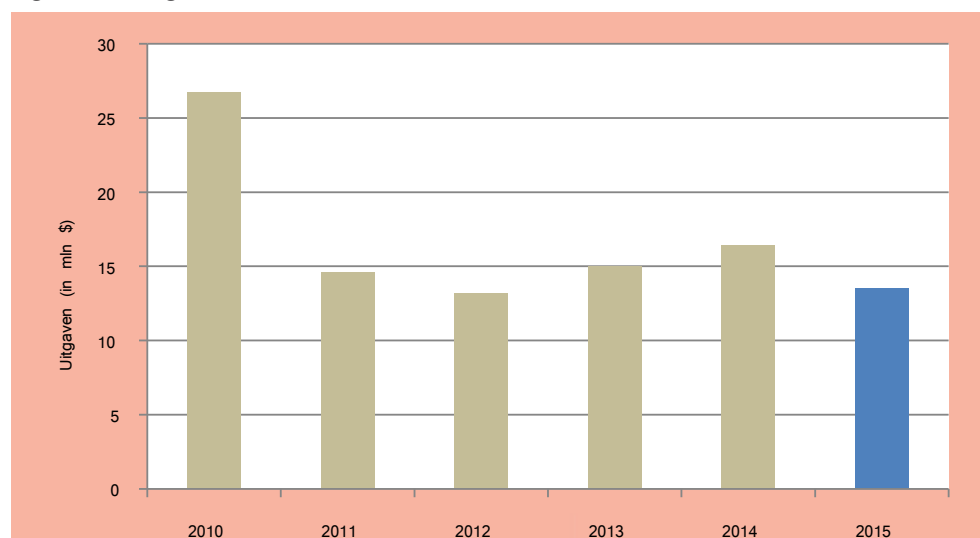
de financiële situatie van het openbaar lichaam. Het heeft de grootste moeite gekost om de begroting sluitend te houden. Gezien de financiële en de bestuurlijke problematiek op Sint Eustatius heeft de minister van BZK besloten om verscherpt bestuurlijk toezicht in te stellen en daarnaast een aanwijzing te geven op financieel gebied. Naar aanleiding hiervan is een plan van aanpak opgesteld om de bestuurlijke en financiële problematiek op

Jaarverslag Cft 2015

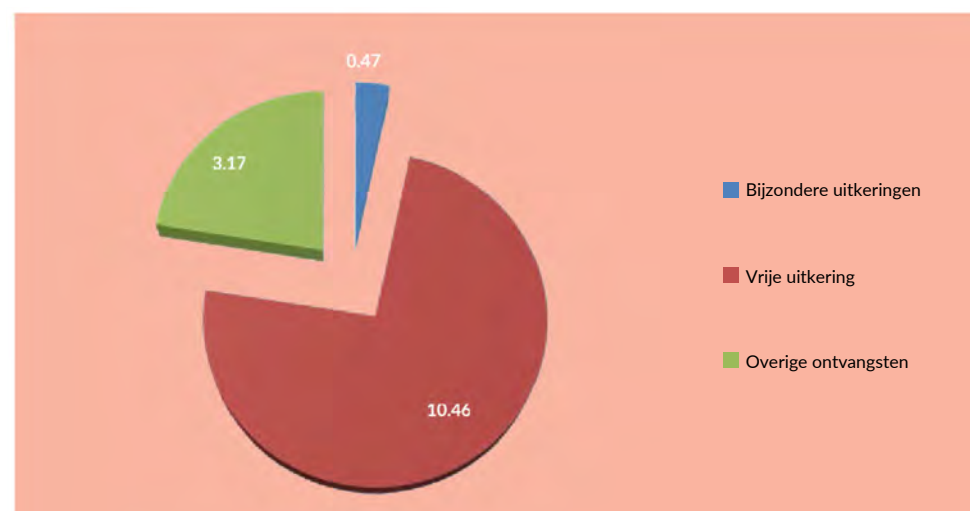
36

Figuur 14: Uitgaven Sint Eustatius 2010-2015

Bron: Jaarverslagen Sint Eustatius 2010-2015 en uitvoeringsrapportage 2015

Figuur 15: Onderverdeling inkomsten Sint Eustatius 2015

Bron: Uitvoeringsrapportages 2015

Sint Eustatius het hoofd te bieden. Een onderverdeling van de totale inkomsten van Sint Eustatius, onderverdeeld in de vrije uitkering, de bijzondere uitkeringen en overige ontvangsten, is in figuur 15 weergegeven.

Vanwege de problematiek heeft het Cft intensief contact onderhouden met het openbaar lichaam gedurende 2015. Op frequente basis heeft zowel het College als ook het secretariaat het openbaar lichaam bezocht. Veelvuldig is hierbij aangegeven dat de financiële situatie en de informatievoorziening spoedig verbeterd dient te worden. Ook heeft het Cft aangeboden het openbaar lichaam te adviseren waar mogelijk en gewenst. Het verbeterplan financieel beheer dat door een expertgroep is opgesteld dient door het openbaar lichaam voortvarend opgepakt te worden teneinde dit te bewerkstelligen. Het Cft zal de uitvoering hiervan aandachtig monitoren in 2016.

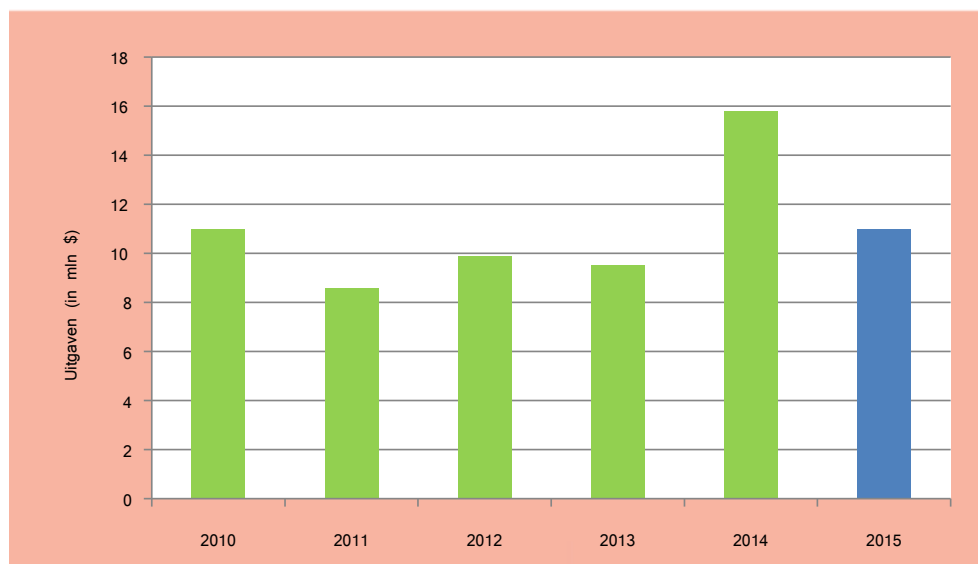
2.4.3 Saba

Het Cft heeft met veel genoegen geconstateerd dat het Saba als eerste openbaar lichaam is gelukt om een goedkeurende accountantsverklaring te krijgen bij de jaarrekening 2014. Hieruit blijkt dat het openbaar lichaam aanzienlijke verbeteringen heeft doorgevoerd ten aanzien van het financieel beheer. Aan de rapportageverplichtingen is niet altijd geheel tijdig voldaan in 2015. Hoewel de vertragingen beperkt zijn gebleven blijft dit voor het Cft dan ook een aandachtspunt. Saba heeft drie begrotingswijzigingen ingediend in 2015 waarop het Cft zonder uitzondering positief heeft geadviseerd. Uit de laatste uitvoeringsrapportage blijkt dat ook ten aanzien van de verantwoording van de bijzondere uitkeringen een flinke verbetering is gemaakt.

De liquiditeitspositie van Saba is als gevolg van een bijzondere uitkering in december fors toegenomen en bedraagt

Figuur 16: Uitgaven Saba 2010-2015

Bron: Jaarverslagen Saba 2010-2015 en uitvoeringsrapportage 2015

ultimo 2015 circa USD 14,5 mln. Veel van deze beschikbare financiële middelen zullen worden ingezet om de nodige investeringen te doen. Ruim 5 mln zal worden aangewend om een solarpark te realiseren op Saba. De renteloze lening die het openbaar lichaam heeft afgesloten met het ministerie van Infrastructuur en Milieu van USD 2,5 mln zal worden ingezet om groot onderhoud te plegen aan de weg naar de haven. Een onderverdeling van de totale inkomsten van Saba, onderverdeeld in de vrije uitkering, de bijzondere uitkeringen, een renteloze lening en overige ontvangsten, is in figuur 17 weergegeven.

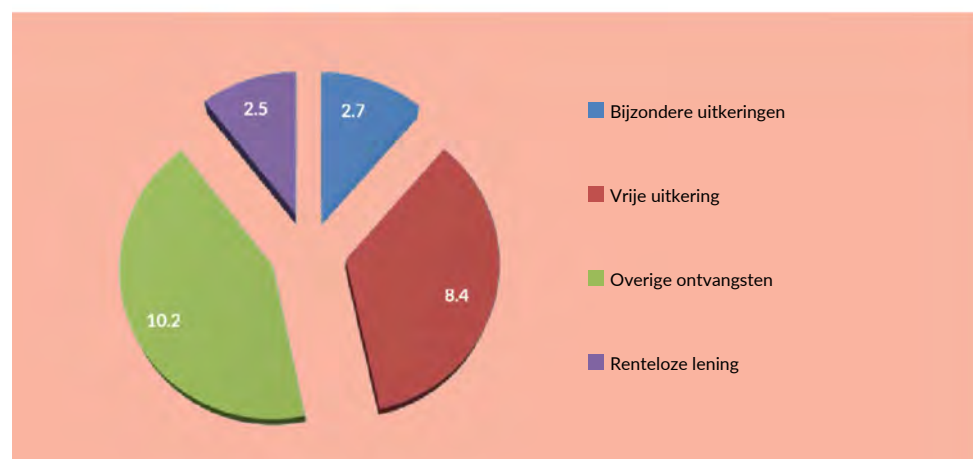
2.5 Financieel beheer

Voor het toetsen van het financieel beheer van de landen wordt gebruik gemaakt van de PEFA-systematiek, een internationale standaard, ondersteund door o.a. het IMF. Het land Aruba heeft in 2015 als nulmeting een self-assesment gedaan. Deze nulmeting liet zien dat het financieel beheer van Aruba nog te wensen overliet. Op 10 van de 27 gemeten PEFA-indicatoren scoorde Aruba lager

dan de zgn. core score (norm). Op basis van deze nulmeting is door Aruba een geactualiseerd verbeterplan samengesteld (Roadmap 2018), waarmee het financieel beheer de komende jaren structureel naar een hoger plan moet worden gebracht. Vooralsnog richt het financieel beheer van Aruba zich op alle PEFA-indicatoren. Dit in tegenstelling tot het land Curaçao, waar in 2015 is ingezoomd op een set van 5 relevante kernindicatoren, te weten de financiële risico's van overheidsentiteiten, de uitgaven door onderwijs en medische instellingen, de effectiviteit van de belastinginning, de salarisadministratie en interne administratieprocedures. Op de laatste drie is zodanige vooruitgang geboekt dat zij inmiddels voldoen aan het gestelde ambitieniveau. Het 5e PEFA-rapport voor Sint Maarten is inmiddels gereed. De keuze over welke relevante kernindicatoren Sint Maarten zal gaan rapporteren moet nog gemaakt worden.

In 2015 zijn gesprekken gestart met de landen om te kunnen komen tot een nieuwe wijze van rapporteren over de PEFA-indicatoren. Dit zou inhouden dat

Figuur 17: Onderverdeling inkomsten Saba 2015

Bron: Uitvoeringsrapportages 2015

er niet meer jaarlijks een rapport wordt gemaakt maar dat de voortgang in de reguliere rapportagecyclus wordt opgenomen. Eens per twee/drie jaar kan in dat geval een uitgebreider rapport worden opgemaakt. Dit wordt in 2016 verder uitgewerkt. Ten behoeve van de landen Curaçao en Sint Maarten zijn van 20 t/m 22 januari 2015 Financieel beheerdagen georganiseerd op Sint Maarten.

De deelnemers hieraan kwamen zowel van het ministerie van Financiën (Curaçao) als het Kabinet van de minister van Financiën (Sint Maarten), de Stichting Overheidsaccountants Bureau (SOAB) en de Algemene Rekenkamer (AR). Tijdens deze dagen zijn verschillende thema's besproken en hebben de deelnemers actief deelgenomen en ervaringen kunnen uitwisselen.

Voor de BES-eilanden is een verschillend beeld te geven. Zoals aangegeven heeft Saba de afgelopen jaren de nodige verbeterlagen gemaakt op het gebied van financieel beheer en heeft het een goedkeurende accountantsverklaring ontvangen bij de jaarrekening 2014, zowel voor getrouwheid als voor rechtmatigheid. Bonaire is al geruime tijd bezig met het uitvoeren van het 'plan van aanpak financiële verbeterpunten Openbaar Lichaam Bonaire (OLB)'. Dit document wordt onder meer aan de hand van de bevindingen van de

accountant uit de managementletter bij de jaarrekening geactualiseerd. Bonaire heeft besloten met ingang van 2016 ook externe partijen in te schakelen om specifieke onderdelen van het plan van aanpak uit te voeren. Het Cft heeft aangegeven graag meer inzicht te willen in de daadwerkelijke voortgang die Bonaire maakt ten aanzien van het plan van aanpak.

Door het zwakke financieel beheer op Sint Eustatius was het voor het Cft in 2015 moeizaam om inzicht in de financiële situatie van het openbaar lichaam te verkrijgen. Om zowel de bestuurlijke en financiële problematiek van het openbaar lichaam het hoofd te bieden heeft de minister van BZK in juni 2015 verscherpt bestuurlijk toezicht ingesteld en daarbij een aanwijzing gegeven op financieel gebied. Onderdeel van deze aanwijzing betrof het opstellen van een plan van aanpak voor de structurele verbetering van het financieel beheer.

In overleg met het openbaar lichaam is daarvoor een expertgroep in het leven geroepen. Begin november is het 'Verbeterplan financieel beheer Sint Eustatius 2015-2016' definitief vastgesteld. Het Cft monitort de uitvoering van het plan van aanpak, waarbij alle werkzaamheden die verband houden met het plan van aanpak uiterlijk eind 2016 moeten zijn afgerond.

Jaarverslag Cft 2015

39

Sint Maarten

Hoofdstuk 3

Evaluatiecommissies in 2015

In 2015 zijn zowel de Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten (Rft) als de Wet Financiën openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Wet FinBES) geëvalueerd. Op basis van de Rft dient deze wet vijf jaar na inwerkingtreding te worden geëvalueerd, waarbij zou worden bezien of, en zo ja, per wanneer één van de landen of beide een of meer verplichtingen uit de Rft blijvend niet meer behoeft na te komen. Ook ten aanzien van Caribisch Nederland heeft er in 2015 een evaluatie plaatsgevonden (commissie Spies). De evaluatie van de nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland had een veel breder bereik dan de eerdergenoemde evaluatie. De belangrijkste bevindingen ten aanzien van het financieel toezicht uit beide evaluaties worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

3.1 Evaluatiecommissie Rft

De evaluatiecommissie Rft heeft op 23 juli 2015 zijn bevindingen gepresenteerd aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). De evaluatiecommissie Rft bestond uit de heren Gomes Casseres (voorzitter), Essed (lid Sint Maarten), Seferina (lid Curaçao) en Van Gastel (lid Nederland). De voornaamste doelstelling van de evaluatie was om te bezien of een of meerdere verplichtingen uit de Rft voor een van beide landen, of voor beide landen, niet meer nagekomen hoefden te worden. Dit zou het geval zijn wanneer een van de landen ten minste de laatste drie achtereenvolgende jaren geheel heeft voldaan aan de Rft-normen en deze normen ook in de regelgeving van het land heeft verankerd. De evaluatiecommissie heeft geconcludeerd dat dit voor zowel Curaçao als voor Sint Maarten nog niet het geval is. Beide landen hebben in 2012, 2013 en 2014 niet geheel en zelfstandig aan de normen uit de Rft voldaan. De Rijksministerraad heeft dit advies overgenomen; alle verplichtingen die volgen uit de Rft over de overheidsfinanciën blijven in beginsel de komende drie jaar gelden voor beide landen.

De evaluatiecommissie geeft aan waardering te hebben voor de verbeteringen die zijn doorgevoerd op het terrein van het financieel beheer. Ondanks de financiële crisis is het de landen gelukt om belangrijke stappen te zetten op weg naar een gezonde financiële huishouding. Hierbij is het beeld tussen Curaçao en Sint Maarten wel verschillend. Curaçao is volgens de commissie steeds beter in staat om de begroting tijdig vast te stellen met inachtneming van de vereisten uit de Rft. Daarnaast nemen de afwijkingen tussen begroting en realisatie van de gewone dienst af, maar zijn de afwijkingen tussen de begroting en de realisatie van de kapitaaldienst nog aanzienlijk. Bij Sint Maarten zijn de afwijkingen op zowel de gewone dienst als de kapitaaldienst beperkt, maar kost het de nodige moeite om de begroting sluitend te krijgen en tijdig vast te stellen. In geen van de jaren vanaf 2010 is de begroting tijdig vastgesteld voor Sint Maarten, terwijl dit bij Curaçao vanaf 2014 wel het geval is geweest.

Beide landen zijn daarnaast de achterstand in het opstellen en vaststellen van de jaarrekeningen aan het inlopen, maar dit proces is nog niet afgerond. Voor Cu-

Jaarverslag Cft 2015

41

raço is inmiddels de jaarrekening 2010 en 2012 goedgekeurd door de Staten. Voor Sint Maarten geldt dit voor de jaarrekening 2010/2011. Daarnaast is het beeld dat jaarrekeningen eerder dan in het verleden worden vastgesteld. Er is bij geen enkele jaarrekening van de landen sprake van een goedkeurende verklaring door zowel de algemene rekenkamers als door de interne accountant. De commissie concludeert dat de verantwoording inhoudelijk nog niet op orde is.

In alle jaren heeft het Cft voor beide landen een algemeen voorbehoud gemaakt op de kapitaaldienst. De toelichting op de kapitaaluitgaven biedt het Cft onvoldoende inzicht om te beoordelen of wordt voldaan aan de vereisten uit de Rft. Ook wordt door de commissie melding gemaakt van het feit dat het Cft het totaal aan begrote kapitaaluitgaven niet realistisch acht gezien de uitvoeringscapaciteit van de landen. Hierdoor kan voor geen van de landen worden geconcludeerd of wel of niet aan de vereisten uit de Rft op dit punt wordt voldaan. Dit leidt niet direct tot financiële risico's aangezien leenaanvragen afzonderlijk worden getoetst aan de vereisten uit de Rft. De evaluatiecommissie concludeert dat er klaarblijkelijk geen overeenstemming bestaat tussen het Cft en de landen over de eisen waaraan een kapitaaldienst conform de Rft zou moeten voldoen. Zij adviseert derhalve om criteria op te stellen waar de kapitaaldienst binnen de begroting aan zou moeten voldoen. Hierbij moet ook aandacht zijn voor de toepassing van System of National Accounts (SNA)-criteria, waarbij oog is voor argumenten van alle partijen. Dit zou in de toekomst kunnen leiden tot het vervallen van het algemeen voorbehoud op de kapitaaldienst.

Geconstateerd wordt dat beide landen de vereisten uit de Rft in de eigen regelgeving hebben verankerd. De commissie was er afgelopen jaar daarentegen nog niet van overtuigd dat beide landen zelfstandig, dat wil zeggen met hun eigen instituties en hun eigen bestuurlijk handelen en toezicht, in staat zijn om te komen tot een structureel gezonde financiële huishouding. Ook moet op verschillende terreinen een verdere verbetering van het financieel beheer worden bereikt. Hierbij is volgens de commissie naast de ministeries van Financiën van beide landen ook een duidelijke rol weggelegd voor andere ministeries. De versterking van het financieel beheer moet met kracht worden voortgezet.

De evaluatiecommissie Rft constateert dat er een discussie is tussen het Cft en de landen over het risico van overheidsvennootschappen en -stichtingen voor de begroting. De commissie geeft aan dat het Cft geen rechtstreekse bevoegdheden heeft richting de overheidsvennootschappen en -stichtingen, maar dat er wel een gezamenlijk gedragen beeld moet komen ten aanzien van de mate waarin eventuele risico's bij die entiteiten zich kunnen voordoen. Daarom beveelt zij aan om helderheid te verschaffen omtrent de rol die het Cft speelt bij de beoordeling van de financiële positie van de overheidsbedrijven. Het Cft heeft daarop aangegeven de lijn te volgen dat overheidsentiteiten waar financiële risico's aanwezig zijn, goed worden gemonitord en waar nodig plannen van aanpak worden geformuleerd om de risico's voor de overheidsbegroting te mitigeren. In overleg met de landen dient in de toekomst een meer systematische behandeling van de risico's van overheidsentiteiten te komen.

Zowel Curaçao als Sint Maarten voldoen in alle geëvalueerde jaren aan de rentelastnorm. Wel heeft de commissie de landen in zijn advies aanbevolen om naast de rentelastnorm ook een aan de schuldquote gerelateerde norm op te nemen in de eigen regelgeving en de lokale instituties hierop te laten toezien. Op verzoek van de minister van BZK heeft het Cft in 2016 de mogelijkheden voor een dergelijke norm uiteen gezet (zie hoofdstuk 1.3.1).

De commissie adviseert verder om een volgende evaluatie in beginsel over drie jaar, dat wil zeggen in 2018, te houden voor beide landen. Hierbij geeft de evaluatiecommissie aan dat indien de positieve ontwikkeling van Curaçao zich voortzet, dit kan leiden tot een gemotiveerd verzoek van het land om een volgende evaluatie op een eerder moment dan 2018 te houden. De commissie beveelt aan om voor de volgende evaluatie een meer eenduidig toetsingskader te ontwikkelen.

Curaçao heeft overigens bij de Raad van State een Kroonberoep ingesteld naar aanleiding van het rapport van de evaluatiecommissie. Dit beroep moest ten tijde van het schrijven van dit jaarverslag nog plaatsvinden.

3.2 Commissie Evaluatie Caribisch Nederland

Op 12 oktober 2015 heeft de 'commissie evaluatie uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland', de commissie Spies, zijn rapport uitgebracht over de evaluatie van de uitwerking van de nieuwe staatkundige structuur voor Caribisch Nederland. Deze evaluatie had daarmee een veel bredere opdracht dan die

van de evaluatiecommissie Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten en gaat slechts in beperkte mate in op een beschouwing van de werking van de Wet FinBES. Daarnaast worden er in het rapport, in tegenstelling tot dat van de evaluatiecommissie Rft, geen aanbevelingen gedaan.

De evaluatiecommissie concludeert dat, in tegenstelling tot de werking van de Wet openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba (WolBES), de Wet FinBES deels en in wisselende gradaties heeft geleid tot een verbeterd beheer van de openbare financiën. Met name op Saba is er bereidheid tot vooruitgang op het terrein van de openbare financiën en worden ook zichtbare vorderingen geboekt. Op Sint Eustatius is er volgens de commissie een instabiele bestuurscultuur waardoor ook de aandacht voor openbare financiën achterblijft. Over Bonaire concludeert de commissie dat deze er op het vlak van de openbare financiën tussenin zit. Bij dit openbaar lichaam werkt voornamelijk de toegenomen polarisatie in de maatschappij, in met name de laatste paar jaren, goede openbare financiën tegen. Tegelijkertijd wordt geconcludeerd dat er nog geen sprake lijkt te zijn van een cultuur van accuraat begroten op Bonaire en Sint Eustatius.

De evaluatiecommissie constateert dat de Wet FinBES op twee cruciale punten afwijkt van het financiële toezicht op gemeenten. Allereerst is het toezicht preventief, waarbij er sprake is van goedkeuring van de begrotingen en begrotingswijzigingen van de eilanden. Daarnaast vindt het toezicht plaats door een apart daarvoor in het leven geroepen orgaan, na-

melijk het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba (Cft). Hierdoor is volgens de commissie over het algemeen de financiële discipline verbeterd.

Het verticale financiële toezicht van het Cft op privaatrechtelijke rechtspersonen schiet volgens de evaluatiecommissie echter nog te kort. Aangezien het financiële toezicht in beginsel alleen op de collectieve sector plaatsvindt, zijn er overheidsdeelnemingen van de overheden die buiten het bereik van het Cft vallen. In deze deelnemingen kunnen echter wel aanzienlijke schuldposities worden ingenomen wat tot risico's voor de begrotingen van de eilanden kan leiden. In mindere mate speelt dit ook voor deelnemingen die worden gerekend tot de collectieve sector. Het blijkt voor het Cft in de praktijk ook erg lastig om de financiële jaarstukken van de betreffende deelnemingen te ontvangen. Een vergelijkbare problematiek speelt, zoals eerder vermeld, bij de beoordeling van de financiële positie van overheidsbedrijven in Curaçao en Sint Maarten.

Verder geeft de commissie aan dat het feit dat er in de FinBES geen differentiatie in toezicht mogelijk is per eiland leidt tot vragen over de proportionaliteit van de wettelijke vereisten uit de FinBES. Openbare lichamen waar het financieel beheer in grote lijnen op orde is, zoals thans bij Saba het geval is, zouden vraag hebben naar een beperktere invulling van het financieel toezicht.

Tot slot gaat de commissie, met betrekking tot de openbare financiën, in op de

financiële verhoudingen tussen het Rijk en de eilanden. Hierbij concludeert de evaluatiecommissie dat deze verhoudingen, in tegenstelling tot die tussen het Rijk en gemeenten, meer centralistisch zijn ingericht. Een groot deel van de beschikbare middelen van de eilanden bestaat uit rijksuitgaven, in tegenstelling tot een kleinere hoeveelheid decentrale middelen. Er vindt hierbij meer centrale sturing plaats vanuit de ministeries, wat op de eilanden als bevoogdend wordt ervaren. Dit blijkt ook uit het feit dat er relatief weinig renteloze leningen door ministeries aan de openbare lichamen worden verstrekt. De commissie geeft aan dat een meer generieke benadering van de financiële verhoudingen, waarbij de eilanden naar vermogen bij de schatkist kunnen lenen, een integrale beleidsafweging door de eilanden zelf bevordert.

De openbare lichamen hebben in een reactie op het rapport van de commissie Spies aangegeven welke voorzieningen voor de bevolking voorrang verdienen. Teneinde de eilandelijke taken naar behoren te vervullen, beroepen de openbare lichamen zich ook op het rapport van het onderzoeksbureau IdeeVersa waarin wordt geconcludeerd dat de vrije uitkering voor de openbare lichamen te laag is om een adequaat voorzieningenniveau te kunnen verzorgen. Onder meer is er geen budget voor regulier onderhoud. Het IdeeVersa rapport becijfert een structureel tekort voor Bonaire van \$4,9 mln, voor Sint Eustatius \$1,8 mln en voor Saba \$1,1 mln. Ten tijde van schrijven was nog niet duidelijk welk vervolg hieraan wordt gegeven.

Literatuurlijst

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015a). *Omvang economie op Saba en Sint Eustatius voor 2012 definitief bepaald*. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015b). *Saba 10 procent en Sint Eustatius 7 procent duurder dan Bonaire*. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015c): *Inkomen Caribisch Nederland 2011-2013* [tabel]. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2016a). *Economie alle eilanden Caribisch Nederland in 2013 gegroeid*. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2016b). *Inkomen Caribisch Nederland hoogst op Sint-Eustatius*. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2016c). *Inflatie Caribisch Nederland nog steeds negatief*. Kralendijk.

Centraal Bureau voor de Statistiek Curaçao (2016). *Supply Side of the Labour Market Curaçao: Labour Force Survey 2014-2015*. Willemstad.

Centraal Planbureau (2016). *Raming CEP 2016*. Den Haag.

Centrale Bank van Aruba (2015). *Annual Statistical Digest 2014*. Oranjestad.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2015a). *Economische ontwikkelingen in 2015 en vooruitzichten voor 2016*. Willemstad.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2015b). *Economische ontwikkelingen in 2015 en vooruitzichten voor 2016*. Willemstad.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2015c). *Quarterly Report 2015-1*. Willemstad.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2015d). *Quarterly Report 2015-2*. Willemstad.

Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten (2016). *Quarterly Report 2015-3*. Willemstad.

College Aruba financieel toezicht (2016). *Halfjaarrapportage juli - december 2015*. Willemstad.

College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba (2015). *Halfjaarrapportage januari - juni 2015*. Willemstad.

College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba (2016). *Halfjaarrapportage juli - december 2015*. Willemstad.

College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten (2015). *Halfjaarrapportage januari - juni 2015*. Willemstad.

Jaarverslag Cft 2015

45

College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten (2016). *Halfjaarrapportage juli – december 2015*. Willemstad.

Commissie evaluatie uitwerking nieuwe staatkundige structuur Caribisch Nederland (2015). *Vijf jaar verbonden: Bonaire, Sint Eustatius, Saba en Europees Nederland*. Den Haag.

Commissie Schuldenproblematiek (2003), *Op Weg naar Gezonde Overheidsfinanciën, Rapport van de Commissie Schuldenproblematiek*. Willemstad.

Evaluatiecommissie Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten (2015). *Advies evaluatiecommissie Rijkswet financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten*. Den Haag.

International Monetary Fund (2003), *Debt Sustainability in Low-Income Countries – Towards a Forward-Looking Strategy*, Washington D.C.

International Monetary Fund (2015a). *Regional Economic Outlook: Western Hemisphere*. Washington D.C.

International Monetary Fund (2015b). *World Economic Outlook: Western Hemisphere*. Washington D.C.

International Monetary Fund (2016). *World Economic Outlook Update: Western Hemisphere*. Washington D.C.

Kamer van Koophandel en Nijverheid Aruba (2015). *Aruba Business Environment, Political reality and Potential*, Edition 1. Oranjestad.

Bijlage 1

De Voorzitter en de Leden van de Colleges financieel toezicht

Het College Aruba financieel toezicht

Het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba

Jaarverslag Cft 2015

47

Het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten

Jaarverslag Cft 2015

48

Er is een College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, een College Aruba financieel toezicht en een College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Het Cft Curaçao en Sint Maarten heeft naast een onafhankelijk voorzitter, een lid op voordracht van Curaçao, van Sint Maarten en van Nederland. Het CAft heeft naast een onafhankelijk voorzitter een lid op voordracht van Aruba en Nederland. Het Cft Bonaire, Sint Eustatius en Saba heeft naast een onafhankelijk voorzitter een lid namens Nederland en een lid namens de drie openbare lichamen. De leden zijn benoemd voor een periode van drie jaar en handelen zonder last en ruggespraak.

Vanaf 14 juli 2014 adviseerde het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten over de openbare financiën van Aruba. Vanwege het feit dat deze werkzaamheden niet in de Rijkswet financieel toezicht zijn opgenomen, is voorgesteld dat de advisering aan Aruba niet langer uitgebracht zou worden door het Cft Curaçao en Sint Maarten maar door een afzonderlijk orgaan, het CAft, bestaande uit de voorzitter van het Cft en het lid op voordracht van Nederland, aangevuld door een nieuw lid voorgedragen door Aruba. De Rijksministerraad (RMR) is hiermee akkoord gegaan, nadat Aruba afzonderlijk ingestemd had met het voordragen van een lid. Dit is herbevestigd in een in mei 2015 afgesloten protocol tussen Nederland en Aruba.

Per 1 augustus 2015 is het College Aruba financieel toezicht (CAft) in werking getreden. De wettelijke basis voor het toezicht door het CAft is de Landsverordening Aruba tijdelijk financieel toezicht (LAft), welke op 2 september 2015 in werking is getreden, met terugwerkende kracht tot 1 augustus 2015. In de LAft is opgenomen dat de vervatte toezichtregeling van tijdelijke aard zal zijn.

De toezichtregeling in Aruba zal, in overeenstemming met de Koninkrijksregering, na verloop van tijd worden ingetrokken en vervangen door een landsverordening waarin een Begrotingskamer wordt ingesteld, die de rol van het CAft zal overnemen. Het moment waarop, in samenwerking met Nederland, een nieuw door Aruba in te stellen Begrotingskamer de taken van het college zal overnemen, is bij het bereiken van een duurzaam begrotingsevenwicht.

Op 1 augustus 2015 is drs. Robert Croes op voordracht van Aruba aangetreden als nieuw lid in het College Aruba financieel toezicht. Aangezien het CAft in 2015 is ingesteld, vervult Croes hiermee als eerste het lidmaatschap in het CAft namens Aruba.

Per 2 oktober 2015 is mr. Maria van der Sluijs-Plantz aangetreden als nieuw lid op voordracht van Sint Maarten in het Cft Curaçao en Sint Maarten. Van de Sluijs-Plantz heeft daarmee Richard Gibson vervangen, die per 1 december 2014 ontslag had genomen als lid namens Sint Maarten, vanwege zijn voordracht als minister van Financiën van Sint Maarten. Met deze twee nieuwe benoemingen zijn de Colleges voltallig bemand.

Jaarverslag Cft 2015

50

Professor Age Bakker is Voorzitter van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, van het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba en van het College Aruba financieel toezicht op voordracht van de vier landen van het Koninkrijk. Hij bekleedt diverse nevenfuncties in de financieel-economische sector, waaronder bij de Nederlandse Waterschapsbank en Pensioenfonds Zorg en Welzijn.

Age Bakker is bijna twintig jaar part time hoogleraar Financial Markets and Institutions aan de Economische faculteit van de Vrije Universiteit geweest. Hij heeft dit gecombineerd met een carrière van dertig jaar bij De Nederlandsche Bank. Ook is hij gedurende langere tijd kroonlid geweest van de Sociaal-Economische Raad. Van 2007 tot en met 2011 was hij bewindvoerder bij het Internationaal Monetair Fonds in Washington. Hij heeft sedertdien verschillende adviserende functies gehad op het gebied van ontwikkelingssamenwerking ten behoeve van de Nederlandse regering en de OECD in Parijs.

Age Bakker heeft uiteenlopende bestuursfuncties gehad bij maatschappelijke organisaties in zijn vakgebied, en ook op het gebied van onder meer kunst en literatuur. Hij heeft meerdere boeken en artikelen op zijn naam.

Na een studie ontwikkelingseconomie aan de Vrije Universiteit heeft Age Bakker het Senior Executive Program aan de Stanford University in de Verenigde Staten gevolgd. Later is hij aan de Universiteit van Amsterdam gepromoveerd op een proefschrift over het kapitaalverkeer in Europa.

Sybilla M. Dekker is lid van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba en het College Aruba financieel toezicht, op voordracht van Nederland.

Van mei 2003 tot oktober 2006 was Sybilla Dekker minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer geweest in de kabinetten Balkenende II en III.

Dekker heeft jarenlange bestuurservaring bij vele maatschappelijke en culturele organisaties. Zo was zij tot juli 2012 voorzitter van de Raad van Toezicht van Stichting AMFO (Antilliaanse MedeFinancierings Organisatie) die actief was voor sociale projecten op de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen.

Na een start als bedrijfsmaatschappelijk werker heeft Sybilla Dekker een verscheidenheid aan directie functies bekleed bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Daarna volgden de functies van directeur van het Nederlands Verbond van Ondernemers in de Bouwnijverheid en Algemeen directeur van werkgeversorganisatie AWWN.

Sybilla Dekker heeft tot haar ministerschap diverse commissariaten en bestuursfuncties bekleed bij o.a. Akzo Nobel NL, Nederlandse Spoorwegen, Heineken Nederland BV en Rabobank NV. Ook na haar ministerschap bekleedt Dekker verschillende toezichts- en bestuursfuncties bij Royalhaskoning DHV, Bank Nederlandse Gemeenten als lid van de RvC en als voorzitter bij Kadaster Nederland en bij maatschappelijke organisaties als Talent naar de Top (doorstroming van vrouwen naar de top), Diabetesfonds, Tafel van Borging Maasvlakte II, Strategische Adviesraad TNO en Goede Doelen Platform.

Sybilla Dekker heeft meerdere malen zitting gehad in jury's op het gebied van ruimtelijke ordening en vrouwelijk leiderschap; meestal als voorzitter. Zij is verantwoordelijk geweest voor diverse publicaties over gebiedsontwikkeling en ruimtelijke ordening.

Sybilla Dekker heeft Personeelswerk gestudeerd aan de Sociale Academie Amsterdam, alsmede een 2-jarige postdoctorale studie organisatiekunde (SIOO) en diverse managementopleidingen, waaronder een management leergang bij INSEAD te Fontainebleau.

Jaarverslag Cft 2015

51

Alberto Romero is lid van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten op voordracht van Curaçao.

Jaarverslag Cft 2015

52

Alberto Romero is sinds 1998 Financieel-Economisch directeur van de Centrale Bank van Curaçao en Sint Maarten. Hij heeft brede ervaring in de financiële sector op de eilanden van de voormalige Nederlandse Antillen. Ook heeft hij op verschillende terreinen een bijdrage geleverd aan de opinievorming op financieel-economisch gebied van de toenmalige Nederlandse Antillen. Zo was hij Kroonlid van de Sociaal Economische Raad, lid van de Rijkscommissie die de economische implicaties voor de Nederlandse Antillen van een keuze voor een Ultra-Perifeer Gebied in kaart heeft gebracht, lid van de commissie implementatie Structurele Aanpassingsprogramma van het IMF en de Nederlandse Antillen, voorzitter commissie Boedelscheiding Nederlandse Antillen en commissielid uitvoering aanpassingen volksgezondheid.

Alberto Romero is 25 jaar lid geweest van de examencommissie voor het Havo en Vwo-onderwijs op Curaçao en vervult hij op dit moment diverse bestuursfuncties. Zo is hij onder andere voorzitter van de Financial Institute en van de regentenraad van de stichting Sales Infomorum, secretaris van de Stichting Roefstra de Gorter, bestuurslid Fundashon Kontakto/Totolika en penningmeester SEHOS.

Ook heeft Alberto Romero diverse publicaties op zijn naam staan.

Alberto Romero heeft economie en wiskunde gestudeerd aan de Inter-American University of Puerto Rico en Algemene Economie, met specialisatie geld, krediet en bankwezen, aan de Katholieke Universiteit Brabant in Tilburg.

Maria van der Sluijs-Plantz is lid van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten op voordracht van Sint Maarten.

Maria van der Sluijs-Plantz is momenteel niet-uitvoerend Bestuurslid van de TMF Group, lid van het Bestuur van de Trustees van KNCV TB en Bestuurslid van Telefonica Europe B.V. Ook vertegenwoordigt zij de WR Plantz Estate op Sint Maarten en is ze een actieve investeerder op het eiland.

Maria van der Sluijs-Plantz heeft brede wereldwijde ervaring in de financiële dienstverleningssector waar ze diverse bestuursfuncties bekleedde bij onder meer PriceWaterhouseCoopers, SPP LET Europe NV en de TMF Group.

Van 2010 tot 2014 diende Maria van der Sluijs-Plantz als Vice-Voorzitter van de eerste Raad voor de Corporate Governance van Sint Maarten.

Maria van der Sluijs-Plantz heeft Nederlandse Taal- en Letterkunde gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam, Economie aan de Katholieke Universiteit Brabant in Tilburg en Rechten aan de Universiteit van de Nederlandse Antillen en de Rijksuniversiteit Leiden.

Jaarverslag Cft 2015

53

Robert Croes is lid van het College Aruba financieel toezicht, op voordracht van Aruba.

Jaarverslag Cft 2015

54

Robert Croes is directeur van Maruba Investments Inc, investeringsmaatschappij in commercieel onroerend goed en aandelen in commerciële bedrijven. Daarvoor is hij als ondernemer meer dan 50 jaar lid geweest van de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen van uiteenlopende ondernemingen in de distributie, detailhandel, fabricage en uitgeverij sectoren op Aruba, Curaçao en Sint Maarten.

Robert Croes is lid van de Raad van Toezicht van diverse banken en andere ondernemingen. Tevens heeft hij diverse bestuursfuncties bekleed bij en maatschappelijke en organisaties uit de commerciële sector.

Robert Croes heeft na een studie bedrijfseconomie aan de International Correspondence School, Bestuurs- en Organiseatiekunde gestudeerd aan de Universiteit van Utrecht en een certificaat behaald aan de PhD Research School van de Universiteit van Aruba, alwaar hij promotie onderzoek doet. Daarnaast is hij actief in maatschappelijke organisaties.

Hyden Gittens is lid van het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba op voordracht van Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Hyden Gittens is accountant en partner bij het kantoor Versant Accountants & Consultants in Sint Maarten en Curaçao en Versant Business Advisors in Panama.

Van 2004 tot 2010 was Hyden Gittens gezaghebber van Sint Eustatius. In die periode heeft hij uitgebreide bestuurlijke ervaring is opgedaan. Zo heeft hij zich onder andere gericht op de naderende constitutionele hervormingen. In zijn functie als gezaghebber was hij nauw betrokken bij het veranderproces dat uiteindelijk leidde tot de staatkundige wijziging van Sint Eustatius van eilandgebied van de Nederlandse Antillen tot de huidige status van openbaar lichaam van Nederland.

Hyden Gittens is lid van het American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) en het Institute Internal Auditors (IIA). Ook is hij onder meer Bestuurslid van de General Conference Auditing Service en de Inter-American Division General Conference.

Jaarverslag Cft 2015

55

Manus Twisk is Secretaris van het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba en het College Aruba financieel toezicht.

Manus Twisk is hiervoor lid geweest van de Directie Middelen en Control van de Gemeente Amsterdam, verantwoordelijk voor de portefeuille financiën.

Daarvoor heeft hij een carrière doorlopen in financiële functies bij de gemeente Rotterdam en bij het ministerie van financiën in Den Haag. Hij heeft diverse nevenfuncties gehad waaronder deelname aan de commissie Besluit Begroting en Verantwoording, raad van Toezicht Centrum Jeugd en Gezin te Capelle aan den IJssel, docentschap aan de Haagse Hogeschool en het verzorgen van gastcolleges.

Manus Twisk heeft Bedrijfseconomie gestudeerd aan de Erasmus Universiteit en postdoctoraal vakken gevolgd in de Openbare Financiën en Accountancy, zo ook diverse managementcursussen en een Mastercourse Management Control.

Jaarverslag Cft 2015

56

Het secretariaat van het College financieel toezicht

Het secretariaat van het College financieel toezicht bestond in 2015 uit gemiddeld 18 fte inclusief de secretaris en plv. secretaris. Het secretariaat werkt voor zowel het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten, het College Aruba financieel toezicht en voor het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba. De secretaris en daarmee het secretariaat is alleen verantwoording verschuldigd aan het College. Het secretariaat heeft kantoren in Willemstad, Oranjestad en Philipsburg.

In totaal 9 fte houden zich bezig met het toezicht op de landen Curaçao, Sint Maarten en Aruba, terwijl 4 fte zich bezig houden met de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Belangrijk onderdeel van de werkzaamheden ten behoeve van de openbare lichamen is het uitvoeren van het geïntegreerd middelenbeheer; het beheer van de bankrekeningen van de openbare lichamen. Het secretariaat is een op zichzelf staande organisatie met een eigen administratie en ondersteuning waarin 4 fte werkzaam zijn en heeft een eigen juridische ondersteuning.

Het secretariaat is samengesteld uit medewerkers die vanuit Nederland zijn uitgezonden en uit lokale medewerkers. De verhouding daartussen is ongeveer 50-50. Op het secretariaat zijn economen, bedrijfseconomen, bestuurskundigen, politicologen en juristen werkzaam. Daarnaast probeert het secretariaat jaarlijks één of meerdere stagiairs de mogelijkheid te bieden ervaring op te doen. Het gaat dan om het bieden van een opleidingsplek voor een student die na de studie terug wil keren naar één van de eilanden. De Colleges en het secretariaat worden bekostigd door het ministerie van BZK.

Jaarverslag Cft 2015

57

Aruba

Bijlage 2

Statistische kerngegevens

2.1 Reële groei BBP: Internationaal

Internationaal	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Wereld	5,4	4,2	3,4	3,4	3,4	3,1	3,6
Ontwikkelde economieën	3,1	1,7	1,2	1,1	1,8	2,0	2,2
Eurozone	2,0	1,6	-0,8	-0,3	0,9	1,5	1,6
Latijns-Amerika en Caribisch gebied	6,1	4,9	3,1	2,9	1,3	-0,3	0,8
Opkomende economieën en ontwikkelingslanden	7,5	6,3	5,2	5,0	4,6	4,0	4,5
Opkomende economieën en ontwikkelingslanden Azië	9,6	7,9	6,8	7,0	6,8	6,5	6,4
Verenigde Staten	2,5	1,6	2,2	1,5	2,4	2,6	2,8
Argentinië	9,5	8,4	0,8	2,9	0,5	0,4	-0,7
Brazilië	7,6	3,9	1,8	2,7	0,1	-3,0	-1,0
China	10,6	9,5	7,7	7,7	7,3	6,8	6,3
Mexico	5,1	4,0	4,0	1,4	2,1	2,3	2,8
Suriname	5,1	5,3	3,1	2,8	1,8	1,5	0,5
Venezuela	-1,5	4,2	5,6	1,3	-4,0	-10,0	-6,0
Nederland ¹⁾	1,1	1,7	-1,1	-0,5	1,0	1,9	1,8

Caribisch gebied	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aruba ²⁾	-3,7	3,5	-1,4	4,7	1,2	0,1	1,1
Curaçao ³⁾	0,1	0,6	-0,1	-0,8	-1,1	0,2	0,5
Sint Maarten ³⁾	1,1	0,3	1,4	0,9	1,5	0,3	0,7
Antigua and Barbuda	-8,5	-1,9	3,6	1,5	4,2	2,2	2,1
The Bahamas	1,5	0,6	2,2	0,0	1,0	1,2	2,2
Barbados	0,3	0,8	0,3	0,0	0,2	1,0	1,1
Dominica	0,7	-0,1	-1,3	0,6	3,9	2,8	3,3
Dominican Republic	8,3	2,8	2,6	4,8	7,3	5,5	4,5
Grenada	-0,5	0,8	-1,2	2,3	5,7	3,4	2,4
Guyana	4,4	5,4	4,8	5,2	3,8	3,2	4,9
Haiti	-5,5	5,5	2,9	4,2	2,7	2,5	3,2
Jamaica	-1,5	1,4	-0,5	0,2	0,4	1,1	2,1
St. Kitts and Nevis	-3,8	-1,9	-0,9	6,2	6,1	5,0	3,5
St. Lucia	-1,7	0,7	-1,1	0,1	0,5	1,8	1,4
St. Vincent and the Grenadines	-2,3	0,2	1,3	2,3	-0,2	2,1	2,5
Trinidad and Tobago	-0,1	0,0	1,4	1,7	0,8	1,0	1,4

Jaarverslag Cft 2015

59

Bron: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, Oktober 2015.

¹⁾ CPB

²⁾ CBA

³⁾ CBS, voor 2015 en 2016 CBCS

Jaarverslag Cft 2015

60

2.2 Kerngegevens Curaçao

Curaçao	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nominaal bbp (in mln ANG)	5.439	5.605	5.635	5.655	5.723	5.797
Reële bbp-groei (in %)	0,6	-0,1	-0,8	-1,1	0,2	0,5
Inflatie (in %)	2,3	3,2	1,3	1,5	1	0,8
Bevolking	150.284	151.378	152.798	154.846	156.971	n.a.
Werkzame beroepsbevolking	62.042	n.a.	63.493	59.295	61.823	n.a.
Werkloze beroepsbevolking	6.721	n.a.	9.512	8.555	8.198	n.a.
Werkloosheidsratio (in % beroepsbevolking)	9,8	n.a.	13,0	12,7	11,6	n.a.
Participatiegraad	46,5	n.a.	48,4	44,3	45,1	n.a.
Baten gewone dienst (in mln ANG)	1.577	1.670	1.702	1.677	1.739	2.500
Lasten gewone dienst (in mln ANG)	1.743	1.744	1.582	1.635	1.726	2.500
Saldo gewone dienst (in mln ANG)	-166	-73	121	42	13	0
Uitgaven kapitaaldienst (in mln ANG)	46	61	188	206	222	342
Totale loonsom (in mln ANG)		462	454	430	451	441

2.3 Kerngegevens Sint Maarten

Sint Maarten	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nominaal bbp (in mln ANG)	1.675	1.764	1.825	1.887	1.920	1.962
Reële bbp-groei (in %)	0,3	1,4	0,9	1,5	0,3	0,7
Inflatie (in %)	4,6	4	2,5	1,9	1,4	1,5
Bevolking	33.622	33.249	36.019	37.132	38.247	n.a.
Werkzame beroepsbevolking	17.108	n.a.	19.137	n.a.	n.a.	n.a.
Werkloze beroepsbevolking	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Werkloosheidsratio (in % beroepsbevolking)	12,0	n.a.	9,0	8,4	n.a.	n.a.
Participatiegraad	58,0	n.a.	58,0	n.a.	n.a.	n.a.
Baten gewone dienst (in mln ANG)		451	492	430	439	468
Lasten gewone dienst (in mln ANG)		434	491	450	437	443
Saldo gewone dienst (in mln ANG)		17	1	-21	1	25
Uitgaven kapitaaldienst (in mln ANG)		34	23	80	111	78
Totale loonsom (in mln ANG)		178	195	195	163	169

2.4 Kerngegevens Aruba

Aruba	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nominaal bbp (in mln AWG)	4.564	4.534	4.629	4.768	4.863	4.951
Reële bbp-groei (in %)	3,5	-1,4	4,7	1,2	0,1	1,1
Inflatie (in %)	4,4	0,6	-2,4	0,4	1,9	0,7
Bevolking	102.711	104.331	105.976	107.900	109.000	n.a.
Werkzame beroepsbevolking	47.916	51.371	52.517	53.085	n.a.	n.a.
Werkloze beroepsbevolking	4.669	5.461	4.321	4.274	n.a.	n.a.
Werkloosheidsratio (in % beroepsbevolking)	8,9	9,6	7,6	7,5	n.a.	n.a.
Participatiegraad	63,8	67,4	66,1	65,6	n.a.	n.a.
Baten gewone dienst (in mln AWG)	1.021	1.109	1.137	1.142	1.169	1.232
Lasten gewone dienst (in mln AWG)	1.259	1.351	1.425	1.411	1.363	1.324
Saldo gewone dienst (in mln AWG)	-238	-242	-287	-269	-194	-93
Uitgaven kapitaaldienst (in mln AWG)	260	399	413	442	298	339
Totale loonsom (in mln AWG)	325	347	366	374	370	364

Jaarverslag Cft 2015

61

Bijlage 3

Financieel beheer

Rapportages en termijnen evaluatie financieel beheer

Rapportage	Cyclus	Sint Maarten	Curaçao
Nulmeting 2010	Jaarrekening 2009 Uitvoering 2010 Begroting 2011	11 oktober 2011	11 oktober 2011
Verbeterplan Financieel beheer 2010-2015	2010-2015	Geactualiseerde versie ingediend bij de Staten	Goedgekeurd in Raad van Ministers, te behandelen in de Staten
Follow up assessment 2011 (2e rapport van bevindingen)	Jaarrekening 2010 Uitvoering 2011 Begroting 2012	februari 2013	februari 2013
Follow up assessment 2012 (3e rapport van bevindingen)	Jaarrekening 2011 Uitvoering 2012 Begroting 2013	oktober 2013	juli 2014
Follow up assessment 2013 (4e rapport van bevindingen)	Jaarrekening 2012 Uitvoering 2013 Begroting 2014	december 2014	april 2015
Follow up assessment 2014 (5e rapport van bevindingen)	Jaarrekening 2013 Uitvoering 2014 Begroting 2015	oktober 2015	
Eind evaluatie 2015	2010-2015	juni 2015	

Jaarverslag Cft 2015

62

Overzicht Curaçao: De scores per PEFA hoofdindicator

PEFA Indicatoren	2010	2011	2012	2013	Ambitie 4e rapport	Ambitie 2015	Core Score / Minimum Niveau
Betrouwbaarheid van de begroting							
1 Realisatie van de uitgaven t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	C	C	A	A	C	B	-
2 Realisatie van de uitgaven t.o.v. goedgekeurde departementale begrotingen	g.s.	C+	B+	B+	C+	B+	B (2b)
3 Realisatie van de inkomsten t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	A	B	A	B	C	B	-
4 Achterstallige betalingen	D+	D	D+	C+	B	B	B (4b)
Begrijpelijkheid en transparante							
5 Begrotingsindeling	A	A	A	A	A	A	C
6 Volledigheid van informatie in begrotingstoelichting	B	B	A	A	A	A	A
7 Inkomsten en uitgavenstromen buiten de begroting	D+	D	D	D	C	B	B
8 Niet van toepassing							
9 Inzicht in financiële risico's zbo's en overheids-nv's	C	C	C	C	C	B	B
10 Publieke toegang tot financiële begrotingsinformatie	C	C	C	B	B	A	B
Beleidsmatig begroten							
11 Deelname aan jaarlijks begrotingsproces	C+	D+	B	B	A	A	B
12 Beleidsmatige meerjarenramingen	D+	D+	B	B	B	B+	C
Voorspelbaarheid en interne beheersing van de uitvoering van de begroting							
13 Helderheid belastingplicht	B	B	B	B	B	B	C+
14 Effectieve registratie van belastingplichtigen en belastingaanslagen	B+	B	B	B+	B+	B+	C+
15 Effectiviteit inning belastingaanslagen	C+	C+	C+	C+	B+	A	C+
16 Voorspelbaarheid van bestedingsruimte ten behoeve van het aangaan van verplichtingen	B	C+	C+	A	B+	B+	C+
17 Vastlegging en beheer banksaldi, leningen en garanties	B	B	A	A	A	A	B
18 Het beheer van de salarisadministratie	C+	D+	D+	D+	B+	B+	C+
19 Openbare aanbestedingen	C+	B	B	B	A	A	C+
20 Interne procedures financiële administratie	D+	D+	C+	C+	B	B	C+
21 Interne audits	C+	C+	C+	C+	B+	B+	C
Administratie, vastlegging en verslaggeving							
22 Frequentie en tijdigheid van financiële af- en aansluitprocedures	C+	C+	C+	C+	B+	B+	B
23 Besteding van (financiële) middelen door onderwijs en medische instellingen	C	C	C	C	C	B	D
24 Kwaliteit en tijdigheid van uitvoeringsrapportages ¹⁾	D+	D+	D+	D+	B+	B+	C+
25 Kwaliteit en tijdigheid van de jaarrekening	C+	D+	B	B ²⁾	B+	A	C+
Extern toezicht en controle							
26 Reikwijdte, aard en aanbevelingen externe controle door de Rekenkamer	D	D	D	D	B	B+	C+
27 Toezicht Staten op totstandkoming begroting	D+	C	C+	C+	g.s.	g.s.	B
28 Toezicht Staten op rapportages van de Algemene Rekenkamer	D	D	D	D	g.s.	g.s.	C+
29 Reikwijdte, naleving en toezicht op corporate governance	C+	C+	C+	C+	C+	B+	B+

Jaarverslag Cft 2015

63

g.s. Geen score want geen gegevens bekend.

■ Attentiepunt doordat de score onder het ambitieniveau ligt van het huidige rapport. Intensieve maatregelen dienen genomen te worden.

■ Attentiepunt doordat de score onder het ambitieniveau van 2015 ligt. Maatregelen dienen genomen te worden.

■ De indicator voldoet ten aanzien van de implementatie aan het ambitieniveau van 2015.

■ De indicator dient in ieder geval naar dit implementatieniveau te worden gebracht, aangezien bij dit niveau gesteld kan worden dat het financieel beheer op orde is.

De core scores A en B worden toegewezen aan de publieke financiële managementfuncties die van groot belang zijn voor een financieel beheer dat op orde is. Deze zijn wit en vetgedrukt.

¹⁾ Scores voor 2010-2012 zijn aangepast vanwege toepassing van een strengere normering vanuit de Algemene Rekenkamer Curaçao (ARC).

²⁾ Score voor 2012 is met goedkeuring van betrokken partijen aangepast naar een B.

Overzicht Sint Maarten: De scores per PEFA hoofdindicator

PEFA Indicatoren	2010	2011	2012	2013	2014	Ambitie 2015	Core Score / Minimum Niveau
Betrouwbaarheid van de begroting							
1 Realisatie van de uitgaven t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	D	B	B	B	C	C	-
2 Realisatie van de uitgaven t.o.v. goedgekeurde departementale begrotingen	D	g.s.	g.s.	C	C	C	B (2b)
3 Realisatie van de inkomsten t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	D	C	B	B	B	C	-
4 Achterstallige betalingen	D	D	g.s.	D+	D	D+	B (4b)
Begrijpelijkheid en transparante							
5 Begrotingsindeling	B	B	B	B	B	B	C
6 Volledigheid van informatie in begrotingstoelichting	B	B	B	B	B	A	A
7 Inkomsten en uitgavenstromen buiten de begroting	D+	D+	C+	B+	B+	A	B
8 Niet van toepassing							
9 Inzicht in financiële risico's zbo's en overheids-nv's	D	D	D	D	D	C	B
10 Publieke toegang tot financiële begrotingsinformatie	D	D	C	C	D+	B	B
Beleidsmatig begroten							
11 Deelname aan jaarlijks begrotingsproces	D+	D+	D+	D+	D+	B	B
12 Beleidsmatige meerjarenramingen	D+	C+	C+	C	D+	B	C
Voorspelbaarheid en interne beheersing van de uitvoering van de begroting							
13 Helderheid belastingplicht	C	C+	C+	C+	C+	B	C+
14 Effectieve registratie van belastingplichtigen en belastingaanslagen	D+	C	C	C	C	B	C+
15 Effectiviteit inning belastingaanslagen	D+	D+	D+	D+	D+	B+	C+
16 Voorspelbaarheid van bestedingsruimte ten behoeve van het aangaan van verplichtingen	D+	D+	C+	C+	C+	C+	C+
17 Vastlegging en beheer banksaldi, leningen en garanties	C+	B	C+	B	B	B	B
18 Het beheer van de salarisadministratie	D+	D+	D+	D+	D+	B	C+
19 Openbare aanbestedingen	D+	D+	D+	D+	D+	B	C+
20 Interne procedures financiële administratie	D+	D+	C	C	C+	C+	C+
21 Interne audits	C+	C+	C+	C+	C+	B	C
Administratie, vastlegging en verslaggeving							
22 Frequentie en tijdigheid van financiële af- en aansluitprocedures	C+	D	D	D	C	B	B
23 Besteding van (financiële) middelen door onderwijs en medische instellingen	D	D	D	D	D	B	D
24 Kwaliteit en tijdigheid van uitvoeringsrapportages	D+	C+	C+	C+	C+	B+	C+
25 Kwaliteit en tijdigheid van de jaarrekening	D	D	D+	D+	C+	B	C+
Extern toezicht en controle							
26 Reikwijdte, aard en aanbevelingen externe controle door de Rekenkamer	D	D+	D+	B+	B+	B+	C+
27 Toezicht Staten op totstandkoming begroting	D+	D+	D+	C+	D+	B	B
28 Toezicht Staten op rapportages van de Algemene Rekenkamer	D	D	D	D	D	B	C+
29 Reikwijdte, naleving en toezicht op corporate governance	D+	D+	C+	D+	C+	C+	B+

Jaarverslag Cft 2015

g.s. Geen score want geen gegevens bekend.

■ **Attentiepunt** doordat er geen verbetering is opgetreden ten opzichte van de nulmeting, het ambitieniveau 2015 niet is gehaald en de huidige score onder het minimumniveau ligt.

■ Er is sprake van verbetering ten opzichte van de nulmeting. Het ambitieniveau is wel /of niet gehaald, maar de huidige score ligt onder het minimumniveau. Er is geen verbetering ten opzichte van het minimumniveau, echter de huidige score is conform het ambitieniveau en ligt onder het minimumniveau.

■ Het ambitieniveau voor 2015 is bereikt en de score ligt op of boven het minimumniveau.

Overzicht Aruba: De scores per PEFA hoofdindicator (nulmeting, op basis van Self Assessment juli 2015)

PEFA Indicatoren	2015	Core Score / Minimum Niveau
Betrouwbaarheid van de begroting		
1 Realisatie van de kosten t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	B	-
2 Kosten - Samenstelling t.o.v. goedgekeurde begrotingen per ministerie	A	B
3 Realisatie van de opbrengsten t.o.v. goedgekeurde begroting van het land	A	-
4 Achterstallige betalingen	B	B
Begrijpelijkheid en transparante		
5 Begrotingsindeling	A	C
6 Volledigheid van informatie in begrotingstoelichting	B	A
7 Opbrengsten en kostenstromen buiten de begroting en verantwoording	A	B
8 Niet van toepassing		
9 Inzicht in financiële risico's van overige publieke sector entiteiten	C	B
10 Publieke toegang tot financiële informatie	B	B
Beleidsmatig begroten		
11 Deelname aan jaarlijks begrotingsproces	C+	B
12 Beleidsmatige meerjarenramingen	D+	C
Voorspelbaarheid en interne beheersing van de uitvoering van de begroting		
13 Helderheid belastingplicht	A	C+
14 Effectieve registratie van belastingplichtigen en belastingaanslagen	B	C+
15 Effectiviteit inning belastingaanslagen	B	C+
16 Voorspelbaarheid van bestedingsruimte ten behoeve van het aangaan van verplichtingen	B+	C+
17 Vastlegging en beheer banksaldi, leningen en garanties	B+	B
18 Het beheer van de salarisadministratie	D+	C+
19 Openbare aanbestedingen	C+	C+
20 Interne procedures financiële administratie	C	C+
21 Interne audits	D+	C
Administratie, vastlegging en verslaggeving		
22 Frequentie en tijdigheid van financiële af- en aansluitprocedures	B+	B
23 Besteding van (financiële) middelen door instellingen	D	D
24 Kwaliteit en tijdigheid van uitvoeringsrapportages	B	C+
25 Kwaliteit en tijdigheid van de jaarrekening	D+	C+
Extern toezicht en controle		
26 Reikwijdte, aard en aanbevelingen externe controle door de Rekenkamer	D+	C+
27 Toezicht Staten op totstandkoming begroting	D+	B
28 Toezicht Staten op rapportages van de Algemene Rekenkamer	D+	C+
29 Reikwijdte, naleving en toezicht op corporate governance	-	-

Jaarverslag Cft 2015

65

Bijlage 4

De advisering van het Cft

Het College financieel toezicht is een adviesorgaan dat op verschillende momenten in het begrotingsproces gevraagd en ongevraagd kan adviseren. De wet geeft aan voor wie het Cft een adviesorgaan is. Onderstaand tabel geeft aan hoeveel adviezen en rapportages het College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten in 2015 heeft uitgebracht en aan wie die gericht waren. In tabel 2 staat dezelfde informatie voor het College Aruba financieel toezicht, en in tabel 3 voor het College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

Adviezen aan:	Primaire geadresseerde	Adviezen in afschrift
Minister-President van Curaçao		2
Minister-President van Sint Maarten	1	
Minister van Financiën van Curaçao	12	1
Minister van Financiën van Sint Maarten	11	3
De Staten van Curaçao		3
De Staten van Sint Maarten	1	2
De Rijksministerraad	4	
De minister van BZK van Nederland	2	
De minister van Financiën van Nederland		1

Jaarverslag Cft 2015

Adviezen aan:	Primaire geadresseerde	Adviezen in afschrift
Minister-President van Aruba	2	3
Minister van Financiën en Overheidsorganisatie	17	1
De Staten van Aruba	1	2
De Rijksministerraad	1	1
De minister van BZK van Nederland	3	

Adviezen aan:	Primaire geadresseerde	Adviezen in afschrift
Bestuurscollege van Bonaire	9	10
Bestuurscollege van Sint Eustatius	11	7
Bestuurscollege van Saba	9	7
Eilandsraad Bonaire		16
Eilandsraad Sint Eustatius		16
Eilandsraad Saba		13
De minister van BZK van Nederland	16	4
Minister van Infrastructuur en Milieu	1	
De Rijksvertegenwoordiger		3

Curaçao

Dit is een uitgave van:

College Aruba financieel toezicht
College financieel toezicht Bonaire, Sint Eustatius en Saba
College financieel toezicht Curaçao en Sint Maarten

La Piccola Marina
L.G. Smith Boulevard 68
Oranjestad
Aruba

De Rouvilleweg 39
Willemstad
Curaçao

Convent Building
Frontstreet 26
Philipsburg
Sint Maarten

Jaarverslag Cft 2015

www.cft.cw
www.cft.sx

